

A poligráfós hazugságvizsgálat új módszerei és alkalmazási lehetőségei¹

Bevezetés

A tanulmány elsődleges célja, hogy prezentálja a hazai poligráfós szakterület sajátosságait, betekintést nyújtson a megtévesztés pszicho-fiziológiai alapon történő detektálásának jelenkori nemzetközi és hazai fejlődési irányába, gyakorlatába. Felvázolom az érvényes vizsgálathoz és véleményalkotáshoz szükséges szakmai feltételek és követelmények egymásra épülő komplex rendszerét, valamint ismertetem a poligráfnak az elítéltek reintegrációjában külföldön már bevált módszerét, a kiemelten veszélyes szexuális bűncselekmény elkövető személyek poligráfós utókövetését.

Centenárium évhez értünk. Száz évvel ezelőtt, 1921-ben, John Larson² kutatómunkájára építve avatták fel az első rendőrségi poligráfós laboratóriumot a kaliforniai Berkley rendőrkapitányságán, és kezdetét vette a poligráffal támogatott bűnügyi nyomozás korszaka. A hazai gyakorlat kialakításában úttörő és azóta is meghatározó szerepe volt Krispán István nyugalmazott rendőr ezredesnek, akinek – 1978-ra datálva³ – a nevéhez fűződik a

¹ A tanulmány a Rendőrség Tudományos Tanácsának 2021. évi pályázatán II. díjat elért pályamű szerkesztett változata.

² European Polygraph – 2020/1. Forrás: <https://content.sciendo.com/view/journals/ep/14/1/article-p9.xml>
Letöltés ideje: 2021.03.08.

A labor John Augustus Larson (1892–1965) amerikai fiziológus, rendőr és feltaláló nevéhez fűződik, aki tanulmányait követően 1920-ban csatlakozott a Berkeley Rendőrkapitánysághoz. Marston hazugságdetektálásra végzett véryomáskísérleteit felhasználva, azt pulzuszórával és pneumográffal kombinálta, és elkészítette az első klasszikus poligráfot. Érdeemes megemlíteni, hogy August Vollmer, a Berkeley Rendőrkapitányság akkori vezetője kiemelten támogatta Larsont kísérleteiben, és ezáltal a poligráf bűnügyi nyomozásban való alkalmazásának megkérdőjelezhetetlen úttörőjévé tette.

³ Gárdonyi Gergely: A poligráfós vizsgálat jogi és szakmai környezetének változásai, a szakterület kihívásai. In: Rendőrségi Tanulmányok 2020/1. szám 83–93. o.

poligráfus vizsgálat büntetőügyekben történő alkalmazása. A történelmi dátum lehetőséget teremt arra, hogy visszapillantjunk azokra a múltbéli eseményekre, folyamatokra, amelyek meghatározó szereppel bírtak a tevékenység jelenkori állapotára. Ezen túlmenően bemutatni kívánok egy olyan speciális, itthon eddig nem alkalmazott vizsgálati eljárást, amelyet több országban sikerrel használnak a visszaeső szexuális bűnelkövetők azonosítására. Az évfordulón túl a téma aktualitását adja a 2018. július 1-től hatályos új büntetőeljárás törvény is, amely jelentős változást hozott, és hatással volt a poligráfus szaktanácsadói tevékenységre. A normaszövegben megjelent a műszeres vallomásellenőrzés⁴, melyet a jogalkotó hasonlóan a szemléhez, helyszíni kihallgatáshoz, bizonyítási kísérlethez, felismerésre bemutatáshoz és a szembesítéshez, a bizonyítási cselekmények között helyezte el.

A törvény hatályba lépése óta számos írás jelent meg, amelyek a műszeres vallomásellenőrzést, mint gyűjtőfogalmat vették górcső alá. Vizsgálták egyebek közt a poligráfus vizsgálat eredményének a büntetőeljárásban történő felhasználhatóságát⁵, illetve vitatták a bizonyításban betöltött helyét, szerepét. Tanulmányomban azonban – némileg hiánypótlásként – nem a vizsgálatok történelmével, létjogosultságával, jogi szabályozásával kívánok foglalkozni, hanem igyekszem betekintést nyújtani a poligráfus szaktanácsadói tevékenység jelenébe, gyakorlatába, ismertetést kínálok a kirendelők, illetve az igazságszolgáltatás más résztvevői számára, akik munkájuk során találkozhatnak e vizsgálati módszerrel és annak eredményével.

2016 tavaszán az American Polygraph Association⁶ (továbbiakban APA) akkreditált szaktanfolyamát tartották Budapesten, amely több szempontból is mérföldkőnek tekinthető. Egyrészt ez volt az első és eddig

Forrás: <https://www.bm-tt.hu/rtt/assets/letolt/rt/202001/Gardonyi.pdf>

Letöltés ideje: 2021.07.28.

⁴ 2017. évi XC Törvény 206. § (1) bekezdés

⁵ Budaházi Árpád: Műszeres vallomásellenőrzés a IV. Be. tükrében. In: Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XXI. kötet. 2019. 167–172. o.

Forrás: <http://pecshor.hu/periodika/XXI/budahaziarpad.pdf>

Letöltés ideje: 2021.07.28.

⁶ Forrás: <https://www.polygraph.org/>

Letöltés ideje: 2021.07.28.

Az 1966-ban létrehozott American Polygraph Association a legnagyobb poligráf szövetség, amely magán-, bűnüldözési és kormányzati vizsgálókából áll. Az APA az USA vezető

egyetlen Magyarországon intézményesített formában megjelenő, akkreditált poligráfus oktatás, másrészt az itt elsajátított vizsgálati metódusok, szabványosított teszttípusok és a hozzájuk kapcsolódó értékelési rendszerek átalakították az eddigi gyakorlatot. Új, eddig kevésbé használt fogalmak, számok és mutatók halmaza jelent meg a vizsgálatokat értékelő szaktanácsadói nyilatkozatokban. Az említett változások bevezetése óta eltelt közel öt esztendő alapult véve, a visszajelzések és a bíróságok előtti nyilatkozatok tapasztalatai alapján bátran kijelenthető, hogy a kezdeti nehézségek ellenére mindez kedvező fogadtatásra talált a büntető jogalkalmazók körében. Természetesen megkerülhetetlen szegmens maradt a vizsgálati alanyok önkéntes hozzájárulása. E feltétel nélkül nem folytatható le a vizsgálat, és a hozzájárulás megtagadása továbbra sem járhat semmilyen hátrányos jogkövetkezménnyel. A vizsgálati procedúra a 2016 előtt megszokottakhoz képest részben átalakult. Strukturáltabb, kötöttebb formát öltött, szigorúbb keretek közé került. Az APA ajánlások és standardok, az értékelési rendszerek, a vizsgálati folyamat jegyzőkönyv és feljegyzés formában történő dokumentálása⁷ együttesen olyan zárt rendszert alkotnak, amely lehetővé teszi, hogy a jog- és szakszerűség, pártatlanság, függetlenség és befolyásmentesség alapelvekként érvényesüljenek a poligráfus tevékenységben.

Poligráf/Poligráfus vizsgálat/Tesztelemzés

Fogalom meghatározás gyanánt elsőként kísérletet teszek annak tisztázására, hogy mit értünk a gyakorlatban a poligráf kifejezés⁸ alatt. Az APA definícióját veszem alapul: a poligráf egy olyan eszközt jelent, amely egyidejűleg az emberi szervezet több fiziológiai csatornáját képes nyomon kö-

poligráf szakmai szövetsége, amely etikai kódexek, poligráf technikák, műszerek terén, kutatási és továbbképzési területeken lát el kiemelkedő feladatokat.

⁷ 100/2018. (VI. 8.) Kormányrendelet 79. § (7) és (8) bekezdés

⁸ Krapohl, Donald – Handler, Mark – Sturm, Shirley: Terminology Reference for the Science of Psychophysiological Detection of Deception. 3rd Edition. 2012., 64. o.

Forrás: https://www.polygraph.org/assets/docs/APA-Journal.Articles/published%20terminology_reference_update_for_2012.pdf

Letöltés ideje: 2021.07.28.

vetni, rögzíteni. A mai modern, digitális technológiák megjelenésével kizárólag olyan – számítógépes rendszerű – poligráfus eszközt használunk, amely minimum elvárásaként képes egyidejűleg mérni és rögzíteni a vizsgált személy mellkasi és hasi légzésében bekövetkezett változásokat, a bőr elektromos ellenállásának, vezetőképességének változásait,⁹ detektálja a vérnyomás alakulását, és regisztrálja az egyes végtagokon átáramló vér mennyiségét. Ezen felül számos kiegészítő csatornát is igénybe veszünk, melyek főként különféle mozgásérzékelő szenzorokból állnak. A másik, tisztázásra szoruló fogalmi elem a poligráfus vizsgálat. Semmiképpen nem keverendő össze más, a műszeres vallomásellenőrzés adta tágabb lehetőség kapcsán megjelent, akár poligráfus tesztelési technikákon alapuló egyéb alternatív eljárásokkal. A poligráfus vizsgálat nem más, mint egy szabványosított poligráf műszer és hozzá választott érvényes technika együttese, amelyet a megtévesztés pszicho-fiziológiai detektálására¹⁰ (Psychophysiological detection of deception, továbbiakban PDD) használnak.

Egy érvényes poligráfus technika kihagyhatatlan részét képezi a begyűjtött fiziológiai adatok elemzése, értékelése, mely terület – mondhatni – megújult az elmúlt évtizedben. Kezdetben a globális véleményalkotás hódított, amely a poligráfus regisztrátumokat összességében, akár az alany magatartásával egybevetve értékelte. Az egységesítés kívánalma és a vizsgálati szubjektum csökkentésére tört utat magának a numerikus elemzés bevezetése, elterjedése, majd pedig kötelezővé tétele. A kiválasztott fiziológiai válaszreakciókhoz szisztematikus formában numerikus értékeket rendeltek hozzá, és döntési szabályokat vezettek be, mindezt az objektívebb adatelemzés érdekében. A számítógépes rendszerű poligráfus eszközöknek köszönhetően az eredmények elemzése kapcsán új gyűjtőfogalom jelent

⁹ Oláh Attila: Pszichológiai alapismeretek. 2006. 106. o.

Forrás: <https://mek.oszk.hu/05400/05478/05478.pdf>

Letöltés ideje: 2021. 7. 28.

Galvános bőrellenállás: A bőr elektromos ellenállása változásának mérésén alapuló módszer. Szokás elektrodermális aktivitásként (EDA) nevezni. A szimpatikus idegrendszeri aktivitás fokozódásakor (félelem, izgalom) nő az izzadságmirigyek elválasztása, aminek következtében a bőr ellenállása csökken (vezetőképessége nő). Az EDA mérések rögzítik a bőr vezetőképességének szintjét és a különböző hatásokra mérhető választ.

¹⁰ Krapohl, Donald – Handler, Mark – Sturm, Shirley: Terminology Reference for the Science of Psychophysiological Detection of Deception. 3rd Edition, 2012. 64. o. A poligráfus hazugságvizsgálat általánosan használt szakmai elnevezése, rövidítése: PDD.

meg, a „*test data analysis*”¹¹, amely magában foglalja a validált numerikus értékelési rendszereket, beleértve a technikai fejlődés során létrehozott különböző algoritmusokra épülő automatizált programokat is.

A fogalmi meghatározásokat követően, mielőtt részletesebben bemutatnám az általunk jelenleg használt technikákat, rövid kitekintést adok a tudományterület „őshazájában”, az Amerikai Egyesült Államokban 1986-tól napjainkig lezajlott szakmai szemszögből fontos eseményekről. Röviden felvázolom azokat a sarokpontokat, amelyek megváltoztatták és jelenlegi formájára szabták az amerikai és immáron a hazai poligráfus tevékenységet. 1986-ban létrehozták a Védelmi Minisztérium Poligráf Intézetét (Department of Defense Polygraph Institute – DODPI) mint szabályozó testületet, azzal a céllal, hogy az Egyesült Államok kormányának nevében ellenőrizze a poligráfhoz kapcsolódó összes kutatást és képzést, kezelje a biztonsági, minőségellenőrzési, fejlesztési szakirányokat. Az általánosan alkalmazható tesztelési eljárásokra vonatkozó előírások a következő években megjelentek az ASTM International¹² által elfogadott szabványokban. Az ASTM szervezetén belül E52 azonosító alatt 1998-ban létrehozták a kriminalisztikai, pszicho-fiziológiai részleget. A testület hét műszaki albizottsággal rendelkezik, évente kétszer ülésezik, 25 állandó taggal, kétnapos technikai üléseken. Jelenleg öt aktív ASTM főszabvány¹³ irányadó az USA

¹¹ Uo. 88. o. Rövidítése TDA, a poligráf diagramok értelmezési fázisának újkori kifejezése a digitalizált világban. A technikai fejlődés lehetővé tette, hogy a fiziológiai változások digitális jelek halmazává alakítva jelenjenek meg a számítógép képernyőjén, változtatható felbontásban, ellentétben az analóg gépekkel, ahol folyamatos tintacsík formában történhet csak a jelek ábrázolása.

¹² Forrás: American Society for Testing and Materials.

Forrás: <https://www.astm.org/>

Letöltés ideje: 2021.03.21.

Megközelítőleg 12 000 ASTM szabvány van érvényben világszerte 2020 év elején.

¹³ Forrás: American Society for Testing and Materials.

Forrás: <https://www.astm.org/>

Letöltés ideje: 2021.03.21.

E2062-11(2017) Standard Guide for PDD Examination Standards of Practice

E2080-14 Standard Guide for Clinical Psychophysiological Detection of Deception (PDD) Examinations for Sex Offenders

E2229-09(2018) Standard Practices for Interpretation of Psychophysiological Detection of Deception (Polygraph) Data

E2324-04(2017) Standard Guide for PDD Paired Testing

poligráfus tevékenységére. Ezek a szabványok kiemelkedő szerepet töltenek be a kutatás, a műszerek gyártása, ellenőrzése, fejlesztése, a minőség-ellenőrzés, a vizsgálói oktatás és képzés területén, valamint a poligráf használatával kapcsolatos alapvető eljárásrendeket és etikai elvárásokat is tartalmaznak.

2003-ban az Egyesült Államok Nemzeti Kutatási Tanácsa (National Research Council – NRC) átfogó felülvizsgálatot¹⁴ rendelt el a tudományterület tevékenységekörének és kutatási hátterének áttekintésére, kiemelt célként megjelölve a poligráf szűrővizsgálati (humán kockázati szűrés munkavállalás előtt, alatt) alkalmazásának hatékonyságát. A végső értékelésnek volt néhány pozitív, de annál is több negatív megállapítása a szakág vonatkozásában. Negatívumként említették, hogy az egyre növekvő számban alkalmazott személyzeti átvilágító, illetve időszakos biztonsági szűrés kapcsán végzett poligráfus vizsgálatok tudományos bizonyítékai messze nem érik el azt a szintet, mint amekkora szerepet játszanak jelentős súlyú, nemzetbiztonsági döntések meghozatalában.

A jelentés szerint a hazugságdetektálás érvényességét értékelő bizonyítékok nagy része olyan korábbi kutatásokon alapult, melyek során a poligráfot szinte kizárólag ismert probléma/esemény, azaz konkrét bűncselekmények vagy kreált bűncselekményi szituációk laborkörülmények közötti vizsgálatára használták. Pozitívumként kiemelték, hogy a „valós terepi” alkalmazások esetén a poligráf tesztek képesek megkülönböztetni a hazugságot az őszinteségtől, méghozzá statisztikai alapon bizonyítottan a pusztán véletlennél jóval nagyobb mértékben, de messze nem tökéletesen pontosan. Az átlag pontosságot 81 és 91 százalék közötti szintre helyezték, de jelezték, hogy ez a becsült pontossági ráta nem ad okot általánosításra, és a torzítások miatt vélhetően túlbecsült érték. Megállapították, hogy a poligráf szűrővizsgálatként történő alkalmazása komoly hiányosságokkal bír a tudományos érvényesség és megalapozottság tekintetében, mivel az elfogadható minőségű tanulmányok mindegyike konkrét eseményekre összponto-

E2386-04(2017) Standard Guide for Conduct of PDD Screening Examinations

¹⁴ National Research Council. 2003. The Polygraph and Lie Detection. Washington, DC: The National Academies Press. <https://doi.org/10.17226/10420>.

Forrás: <https://www.nap.edu/read/10420/chapter/1>

Letöltés ideje: 2021.03.21.

sított, így az általános érvényesítésük nem alkalmazható a szűrővizsgálatokra. A bizottság széles körű, nyitott és alapos kutatási programra szólította fel a szövetségi ügynökségeket és a szakma képviselőit a poligráf tudományos alapjainak, érvényességének bizonyítása érdekében. A konklúziókat szem előtt tartva, hosszas kutatási időszak lezárásaként az APA 2007-ben elfogadta, majd ötéves átállási ciklust követően 2012. január 1-jén hatályba léptette a metaanalitikai adatokra épülő gyakorlati ajánlását¹⁵ a validált technikák alkalmazására vonatkozóan. Az áttekintett tudományos kutatásokból 38 önálló tanulmány elégítette ki a szabványba való bekerülés feltételeihez szükséges minőségi és mennyiségi követelményeket.¹⁶ A kiadott ajánlás a kutatásokban szereplő 295 poligráfus vizsgáló 3 723 ténylegesen elvégzett vizsgálatára és az ezekről készült 11 737 különféle numerikus értékelést tartalmazó adatbázisára (1. számú melléklet) épült.

A cél egyértelmű volt: megszüntetni a nem szabványosított, nem kutatott tesztek vagy kísérleti stádiumban lévő eljárások valós környezetben történő tényleges alkalmazását, védve ezzel a vizsgált személyek egzisztenciáját, a szakma biztonságát, integritását és egyben a nemzetbiztonságot is. Szemléletváltozást hozott az NRC vizsgálata a poligráfus kutatások eredményeinek megismerhetősége terén is, az APA a saját, illetve a benyújtott tanulmányokat nyilvánosan elérhetővé tette a szakemberek, a társ-tudományok képviselői és a kritikusok részére egyaránt, így biztosítva a folyamatos fejlődés lehetőségét. Talán ennek a lépésnek köszönhetően a szakterület elismertsége érezhetően emelkedett, és a poligráf kiemelkedett abból a homályos, misztikus közegből, amibe ígéretes kezdet után beleszürkült. Amint látható, a vészharangok megkongatása mozgósította a poligráf felhasználói és kutatói tábort, ennek köszönhetően szűk egy évtized alatt – a kor tudományos elvárásainak és kívánalmainak megfelelően –

¹⁵ Meta-Analytic Survey of Criterion Accuracy of Validated Polygraph Techniques - Report Prepared For The American Polygraph Association Board of Directors – Polygraph. 2011/4. 193–305. o.

Forrás: https://apoa.memberclicks.net/assets/docs/polygraph_404.pdf

Letöltés ideje: 2021.07.28.

¹⁶ Bármilyen poligráfus tesztnek az ajánlásba való bekerüléséhez minimálisan kettő, tudományos csatornán vagy szaklapban publikált, ellenőrzött, metaanalitikai adatokkal érvényesített kutatással kellett rendelkeznie. A bekerülés lehetősége továbbra is nyitott, ezzel is motiválva a kutatókat, fejlesztőket.

megtörtént a PDD eljárás szabványosítása, majd a technikák redukálása és validálása.

A rövid történeti kitekintés után visszatérek az eljárás bemutatásához. Mint ahogy korábban utaltam rá, egy vizsgálat nem pusztán az érzékelők felhelyezéséből és a kiválasztott tesztek elvégzéséből áll, hanem az első perctől az utolsóig erősen strukturált, egymásra épülő lépcsőzetes rendszert képez, ahol szabványosított forgatókönyv mentén haladva érhetünk el a végső célhoz, egy érvényes vizsgálathoz.

A Poligráfos vizsgálat szakaszai

Pre-test (Tesztelés előtti fázis)

Az első lépcső az előzetes interjú szakasza. Ez hazai gyakorlatunkban egybeesik a jegyzőkönyvezéssel, amely a vizsgálati alannyal történő találkozástól egészen a jegyzőkönyv/feljegyzés aláírásáig tart. Nyomozati célú vizsgálatoknál követelmény, hogy csak olyan személyt vizsgálunk, akit az eljáró hatóság korábban tanúként vagy gyanúsítottként kihallgatott. A megváltozott jogszabályi háttér alapján a poligráfos vizsgálatról külön jegyzőkönyvet kell felvenni a nyomozóhatóságnak, amely tartalmazza az eljárási cselekmény helyét, idejét, a hatóság tagja és a vizsgált személy nevét, amely kiegészülhet a meghatalmazott vagy kirendelt védő és szükség esetén a tolmács személyével. A leendő vizsgálati alany ekkor nyilatkozik az önkéntes hozzájárulásról vagy a vizsgálat elutasításáról. Hozzájárulás megadása (beleegyező nyilatkozat) esetén a jegyzőkönyv vezetése a vizsgálat időtartamára – e körülmény feltüntetésével – felfüggesztésre kerül, majd kezdetét veszi az előzetes interjú, amelyen már csak a vizsgáló és a vizsgált személy van jelen.

Ez a fázis kettős célt szolgál, hiszen a feljegyzés kötelező rovatainak kitöltésével általánosságban megismerjük az alanyt, képet kapunk aktuális egészségügyi, mentális, pszichés állapotáról, motiváltságáról, az alany pedig részletes szóbeli tájékoztatáshoz jut a vizsgálat menetéről, a poligráf működési elvéről, valamint bemutatásra kerül a technikai eszköz és a hozzá tartozó érzékelők sora. A vizsgáló az interjú során begyűjtött adatok birtokában kizárólagos kompetenciaként tud döntést hozni a személy vizsgálhatóságáról.

A következő állomás a vizsgálatra okot adó téma, általában a tárgybeli bűncselekménynek az alany által addig közölt adattartalommal történő átbeszélése, a vallomás felelevenítése. Ezt követően történik az általános tesztkérdések *előzetes megbeszélése*, ismertetése és az alany azokra adott igen/nem válaszainak rögzítése az eljárási cselekményről vezetett feljegyzésben. A tesztek előzetes ismertetése és megbeszélése egy olyan fontos és kihagyhatatlan momentum, amely gyakran igényel kifejtést a bíróságok előtt. Vizsgálat során bármilyen teszt diagnosztikus rögzítésére csak úgy kerülhet sor, hogy azt – a felvétel előtt – az alannal részletesen, pontról pontra átbeszéljük. Közösen értelmezzük őket, elmagyarázzuk a jelentésüket, ha szükséges, kiegészítjük, átformáljuk őket, végül rögzítjük az így meghozott, egyértelmű igen/nem válaszokat. Az interjú zárásaként az önkéntesség elvének maximális érvényesülése érdekében az alany részéről ismételt nyilatkozattételre, majd a feljegyzés aláírására kerül sor. Időtartamát tekintve az interjú hossza minimálisan 30 perc, de akár két teljes órát is igényelhet.

In-test (Adatrögzítési szakasz)

A következő szegmens a vizsgálaton belüli adatgyűjtési szakasz. Ekkor kerülnek felhelyezésre az alany normál ruházattal fedett felsőtestére a fiziológiai adatok rögzítését közvetlenül lehetővé tevő érzékelők, melyek – a vérnyomásmérő mandzsetta használatából adódó minimális szorító érzésen kívül – semmilyen fizikai fájdalommal nem járnak. Az eszköz és az érzékelők hibátlan működésének vizuális ellenőrzésére, az alany reakciókészségének elsődleges megismerésére és az optimális diagnosztikai érzékenység beállítására általában elsőként bemutató teszt (Acquaintance Test¹⁷) felvételére kerül sor. Ez alkalmas arra, hogy az alany a gyakorlatban is megérezze, átélje a vizsgálati szituációt, hozzászokjon az érzékelőkhöz. A bemutató teszt után pedig megkezdődhet a tényleges diagnosztikai tevékenység, azaz a kiválasztott teszt felvétele a szükséges ismétlési számmal.

¹⁷ Krapohl, Donald – Handler, Mark – Sturm, Shirley: Terminology Reference for the Science of Psychophysiological Detection of Deception. 3rd Edition. 2012. 3. o.

Test data analysis (Adatelemzés)

A következő akkord az adatelemzés, amely elméleti megközelítésben nem különbözik más tudományterületeken alkalmazott tesztelemzési modelltől. Négy fontos kritériumot foglal magában:

- a tesztelés során megfigyelhető vagy mérhető kritériumok azonosítása, a pontozási jellemzők kategorizálása
- a pontozási jellemzők numerikus értéké történő átkonvertálása, majd a numerikus értékek redukálása a teszt egy végső indexszámának (Grand-total) vagy több részindex (Sub- vagy Spot-total) eredményének meghatározására
- statisztikai műveletek, referencia-eloszlások segítségével a mutatók, hibahatárok, numerikus vágópontok kiszámítása
- strukturált, kötelező döntési elvek elfogadása

Mindez a gyakorlatban a kiválasztott numerikus értékelés adott tesztre való alkalmazását jelenti, melyről később részletekbe menően fogok beszámolni.

Post-test (Tesztelés utáni fázis)

A teszt utáni interjúra kizárólag abban az esetben kerülhet sor, ha a vizsgáló előzőleg a numerikus értékelést elvégezte, és ez alapján meghozta a végső döntését, amelyet a későbbiek során változtatás nélkül a szaktanácsadói nyilatkozatba foglal, és erre a kirendelő szerv egyidejűleg igényt tart. Ekkor szóban ismertetjük a döntésünket, majd a vizsgálat alanyának lehetőséget adunk a vizsgálaton regisztrált fiziológiai reakciók magyarázatára, a felmerült észrevételek, problémák tisztázására. Ennek megtörténtét és az alany magyarázatát a nyilatkozatban feltüntetjük. A felfüggesztett jegyzőkönyv folytatásában az alany jelenlétében is nyilatkozhatunk a végleges döntésünkről, amit a későbbiek során írásos szaktanácsadói nyilatkozatban is rögzítünk.

A szabványosított poligráfós eljárás imént vázolt felépítése megkerülhetetlen szegmense kell, hogy legyen a hazai gyakorlatnak, és megvalósulásának tükröződnie kell az eljárást igazolni hivatott dokumentációban is. A kutatások eredményei egyértelműen alátámasztják, hogy ennek az egymásra épülő rendszernek a professzionális alkalmazása az egyik olyan

kulcstényező, amely a megadott érvényességi mutatók elérését segíti. Álláspontom szerint a büntetőeljárásokban alkalmazott poligráfus vizsgálatokra garanciális minimumként lenne szükséges meghatározni az *előzetes interjú/adatrögzítés/tesztelemzés* triászra épülő és a tesztelés utáni interjú lehetőségével kiegészülő szabványt. Ezzel párhuzamosan a vizsgálatról készített feljegyzésnek, jegyzőkönyvnek és szaktanácsadói nyilatkozatnak azonosíthatóan tartalmaznia kell az előzetes interjú meglétét, az ott begyűjtött információkat, az elvégzett teszteket, illetve a döntéshez használt értékelési rendszert és az értékelés folyamatát.

Mielőtt a vizsgálat főbb szakaszainak bemutatását követően a technikák ismertetésével folytatnám, néhány gondolatig visszatérek a poligráfus tevékenység szándékoltan itt deklarált céljához. Nem véletlen, hogy a teszt-típusok rendszerbe foglalása, tagolása némileg egybecseng az eljárás irányvonalának meghatározásával. A PDD fogalmi elemzéséből adódóan generális cél a megtévesztés detektálása. A nemzetközi trend a poligráf használatát a vizsgálat szükségességének, az elrendelés okának figyelembevételével kettéosztja. Egyrészt a valamely ismert eseményhez kapcsolódó diagnosztikus vizsgálatra, másrészt a nem ismert esemény feltárására irányuló szűrővizsgálatra. A diagnosztikai és a szűrővizsgálatok közötti alapvető különbséget nem a releváns kérdések száma határozza meg, hanem egy ismert probléma fennállása vagy hiánya. A kialakult hazai gyakorlat szerint a diagnosztikai vizsgálatok a felderítő tevékenység támogatását hivatottak szolgálni, így számukat tekintve leggyakrabban a büntetőeljárás, időnként az eltűnés miatt indult körözési eljárás, ritkábban a rendkívüli halál miatti közigazgatási eljárás eszköztárát gazdagíthatják. A megtévesztés detektálását értelemszerűen az alannak a vizsgált eseménnyel kapcsolatos magatartásáról szóló nyilatkozatára kell konvertálni, azaz az addig tartott vallomására. A hazai joggyakorlatban megjelenő műszeres vallomásellenőrzés kifejezés azonban a poligráfus eljárás tényleges célját tekintve némileg félrevezető lehet. A vizsgálat nem alkalmas ugyanis az alanyok büntetőeljárásban tett vallomásainak átfogó ellenőrzésére. Ennek oka legfőképp a technikák felépítésében, működési hipotézisében rejlik. Kivételt egyedül a szexuális jellegű bűncselekmények sértettjeinek vizsgálatára kidolgozott

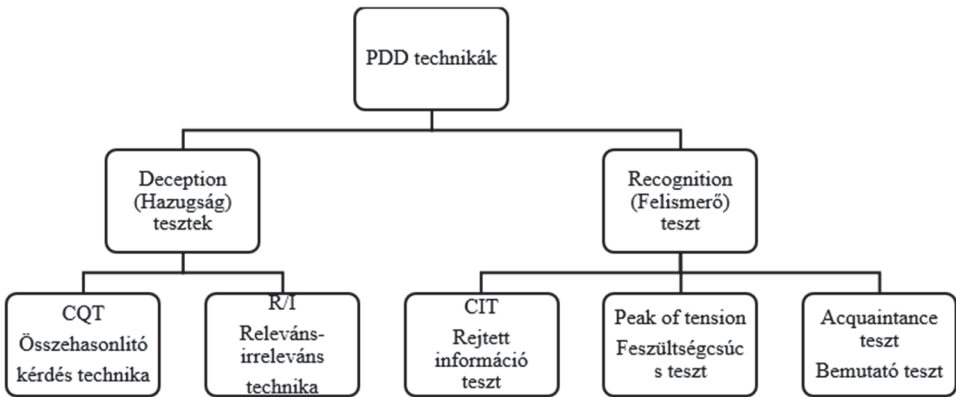
speciális eljárás jelent¹⁸, amelyet a sértettek fokozott védelme, a különleges bánásmód érvényesülése kapcsán vezettek be.

A kialakult gyakorlatot alapul véve a poligráfós vizsgálat elsődleges céljának – Krispán véleményéhez¹⁹ csatlakozva – a vizsgált bűncselekmény elkövetőjének lehetséges azonosítását tartom. Másodsorban pedig megpróbálunk utat mutatni új, a nyomozóhatóság előtt addig nem ismert, fel nem tárt, de a bizonyításban később felhasználható bizonyítékok megszerzéséhez. A cél meghatározása szorosan kapcsolódik a büntetőeljárás törvénynek a poligráf alkalmazására irányuló paragrafusaihoz. A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC Törvény kimondja, hogy a műszeres vallomásellenőrzés a nyomozás során alkalmazható tanú vagy gyanúsított esetében, azaz az alkalmazhatóságát – a büntetőeljárás folyamatának egészét tekintve – továbbra is beszűkíti. A nyomozás az új metodika szerint – ha nem volt előkészítő eljárás – két, egymásra épülő, akár időben elkülöníthető szakaszra bontható, a felderítés és vizsgálat periódusaira. A felderítés meghatározásánál az eljárási törvény az alábbiak szerint rendelkezik: „*A felderítés során a megalapozott gyanú megállapításához szükséges mértékben fel kell deríteni a bűncselekményt és az elkövető személyét, valamint fel kell kutatni és biztosítani kell a bizonyítási eszközöket*”²⁰. A poligráfós tevékenység célja tehát szorosan illeszkedik a büntetőeljárásban történő igénybevételenek a lehetőségéhez, ezért meggyőződésem, hogy az addigi tanúk, mint lehetséges elkövetők szerepének vizsgálata során az eljárás menetében optimálisan meghatározható, időbeli pozíciója van. A törvény logikáját követve a vizsgálati szakaszban is van helye műszeres ellenőrzésnek tanúk és immár gyanúsított esetében is, de könnyen belátható, hogy utóbbiak körében a terhelti jogok érvényesülésével fordított arányban szűkülnek a poligráfós vizsgálat lehetőségei. A korlátozott alkalmazhatóság miattjére a technikák ismertetésénél külön kitérek.

¹⁸ A szexuális bűncselekmények sértettjeinek vizsgálata során, az előzetes interjú fázisában a vallomás felelevenítése írásos nyilatkozat formájában történik, az alanynak a vele történeteket kell összefoglalva leírnia, majd a tesztelés arra irányul egytényes technikával, hogy ez a kézzel írt nyilatkozata tartalmaz-e valótlanságot, hazugságot.

¹⁹ Krispán István: Tájékoztatás és sugalmazás – avagy mire jó a poligráfós hazugságvizsgálat. *Belügyi Szemle* 2004/53. évfolyam. 102–111. o.

²⁰ 2017. évi XC Törvény 348. § (3) bekezdés

1. számú ábra:
PDD technikák

A PDD eljárásokat – eltérő hipotézisük alapján – két csoportba sorolhatjuk, a hazugság típusú, illetve a felismerő típusú tesztek családjába.

Ahogy a tesztek kettéválnak, úgy a nemzetközi poligráfus szakma is megoszlik a használatukat illetően. A megosztottság napjainkban is fellelhető. Okokat képez az eltérő jogrendszer, a poligráf változó szabályozása, a tesztek eltérő működési hipotézise, irányultsága, tudományos elismertsége és elfogadása, illetőleg befolyásolóan hatnak a felhasználási terület sajátosságai is. Az USA és Kanada a hazugság típusú technikákat favorizálja, míg például Japán vagy Európából Litvánia kizárólag a felismerő tesztek preferálja. Hazai eljárásrendünk alapvetően a hazugság típusú tesztekre – általános kérdések tesztje – épült, de vizsgálatainkat gyakran kombináljuk felismerő típusúakkal is.

A tesztek ismertetése előtt álljon itt pár gondolat a poligráfus vizsgálat működése szempontjából fontos pszicho-fiziológiai alapokról. A szakterület egységes álláspontja, hogy azokból a fiziológiás jelenségekből, amelyeket az eszköz mér, és ezzel egyidejűleg megjelenít, a tesztelés során kimutatható a *megetévesztés*. A poligráf működése mögötti elmélet szerint egy kérdésre adott megetévesztő válasz – elsősorban a lebukás veszélye miatt fellépő félelmi, izgalmi állapot okán – olyan élettani reakciókat vált ki, amely megváltoztatja a légzést, a pulzusszámot, a vérnyomást vagy a bőr vezetőképességét, ahhoz képest, amit az alany a kérdés feltevése előtti

kvázi nyugalmi állapotban vagy más jellegű kérdésre produkált. Erre a hipotézisre épültek és épülnek napjainkban is a különféle kérdezői technikák.

Hazugság típusú tesztek

R/I technika

Időrendben haladva legkorábbi a Releváns/Irreleváns teszt. Megalkotói John Larson és Leonarde Keeler²¹ voltak, akik 1920–1940 között széles körben használták bűnügyi területen. Az ajánlott technikák listájába nem kerülhetett bele, mivel csak egy metaanalitikai módszereket is alkalmazó kutatás támasztotta alá az érvényességét. Amint a neve is sugallja, a releváns-irreleváns technika egymáshoz viszonyítja a releváns és az irreleváns kérdésekre adott fiziológiai válaszreakciókat. Ez volt az első széles körben használt poligráfos tesztformátum, és hosszú ideig dominált a bűnügyi területen alkalmazott vizsgálatokban. Napjainkban a némileg módosított R/I Screening Test az, amelyet szűrési céllal az USA területén használnak. Globális értékelést alkalmaznak a tesztek elemzésére, így – numerikus alapú pontozás hiánya miatt – nem alkalmas a tudományos értékelésre, nem lehet az eredmények pontosságára vonatkozó általános következtetéseket levonni.

Comparison Question Test (CQT technika)

Ahogy korábban említettem, a kialakult hazai vizsgálati formában igen nagy szerep jut a hazugság típusú technikáknak, ezek közül is kiemelendők az összehasonlító kérdés technikát alkalmazó tesztek különféle válfajai. Az

²¹ Krapohl, Donald – Handler, Mark – Sturm, Shirley: Terminology Reference for the Science of Psychophysiological Detection of Deception. 3rd Edition. 2012. 48. o.

Leonarde Keeler (1903–1949) szabadalma a „Keeler Poligráf”, ő tekinthető a modern poligráf egyik megalkotójának. Nagy hírnevet szerzett azzal, hogy a II. világháború után több tucat gyanúsítottat mentetett fel poligráfos vizsgálatai alapján. A Fox Filmstúdió is felkapta a témát, és leforgatták a Call Northside 777 (1948) című filmet, amiben James Stewart játszotta a főszerepet, Keeler pedig saját magát alakította. Leonarde Keeler nyitotta meg az első poligráf iskolát, a Keeler Poligráf Intézetet, ahol haláláig dolgozott.

összes modern formátumú CQT technika atyja John Reid,²² aki elsőként használta 1947-ben ezt a kérdéstípust egy teszten belül. Publikációjában²³ még a „*komparatív válaszra irányuló kérdés*” elnevezést használta, idővel, hasonló struktúrájú tesztekben a kontroll/ellenőrző kérdés név is ráragadt, napjainkban viszont a komparatív/összehasonlító kifejezést használjuk. Reid véleménye szerint az ilyen típusú kérdések teszten belüli használata sokkal inkább kiváltja egy őszinte vizsgálati alany fiziológiai válaszreakcióit, ezáltal javíthatja a teszt pontosságát, egyben csökkentheti a tévedések, konkrétan a hamis pozitív vélemények számát. Az 1960-as évek elején Cleve Backster²⁴ a pszichológiai készlet kifejezést használta a CQT műkö-

²² Horvath, Frank S.: Chicago: Birthplace of Modern Polygraphy - EUROPEAN POLYGRAPH 2019/2.

Forrás: https://www.researchgate.net/publication/337458086_Chicago_Birthplace_of_Modern_Polygraphy

Letöltés ideje: 2021.07.21.

A Reid összehasonlító kérdés teszt (később más néven, módosított általános kérdés teszt-MGQT) volt a legkorábbi ilyen típusú teszt. Magában foglalja a valószínű hazugság összehasonlító kérdéseket, és a vizsgálat átfogó, globális értékelése alapján értelmezi a regisztrátumokat, a vizsgálat során tett egyéb, az alany magatartására vonatkozó megfigyelésekkel együtt. A teszt további jellemzői között szerepel egy „*stimulációs*” eljárás az első és második tesztfelvétel között.

²³ Reid, John E.: A Revised Questioning Technique in Lie-Detection Tests - Journal of Criminal Law and Criminology (1946-1947)

Forrás: <https://pdfs.semanticscholar.org/c450/f60221049d5ba987ba1827459eb-0d2105cb2.pdf>

Letöltés ideje: 2020.04.02.

²⁴ Krapohl, Donald – Handler, Mark – Sturm, Shirley: Terminology Reference for the Science of Psychophysiological Detection of Deception. 3rd Edition. 2012. 9. o.

Clive Baxter (1924–2013) amerikai kutató, aki jelentős nyomokat hagyott maga után a poligráf világában. Önálló poligráf programot dolgozott ki a CIA számára, számos olyan fogalmat fejlesztett ki, amelyeket független tanulmányok igazolnak. Ő az alapítója a Baxter Poligráf Iskolának San Diegoban. Kifejlesztette a Backster ZCT formátumot, bevezette a Symptomatic -SYM (szimptomatikus) és Sacrefive-relevant SR (feláldozott releváns) kérdéstípust, kifejlesztett egy „*idősáv/zóna*” koncepciót, bevezette a „*vak*” pontozás és ellenőrzés koncepcióját, megalkotta a pszichológiai készlet fogalmát, ismertette az anticlimax hatást. A baxteri elméleteket még mindig széles körben alkalmazzák. Kísérleteket végzett növényekkel is, melyeket egy poligráfhoz csatlakoztatott, és megkísérelte a növények reakcióját felmérni áramütés okozta stresszhelyzetben.

dési mechanizmusának magyarázatára. A vizsgálati alany érzelmi és kognitív összpontosítását és válaszát értette és definiálta ezzel. Backster maga a következőképp nyilatkozott erről a koncepcióról: „*Ez egyfajta anticlimax hatás, ami arra a jól érvényesített pszichológiai alapelvre épül, hogy az emberek félelmeiket, szorongásukat arra a helyzetre irányítják, amely az önbecsülést, az általános jólétüket közvetlenül fenyegeti*”. A Backster által kifejlesztett zóna-összehasonlító teszt (1963) is erre épül, három zónát vagy időblokkot tartalmaz. Ez volt az első összehasonlító kérdéses teszt, amelybe beépítették a numerikus pontozási rendszert, és ez az alapja a mai CQT technikák jelentős hányadának, melyeket rövidesen ismertettek. A korunkbeli kutatások²⁵ a pszichológiai készlet elnevezést újragondolták, mivel idővel kissé szakmaiatlannak, illetve a társtudományok terén nem ismert fogalomnak találták. A CQT tesztek működési mechanizmusának általános értelmezésére a differenciális érzékenység – Differential Saliency – meghatározást javasolták, amely kifejezés véleményük szerint erősebb tudományos alapokkal bír. Nem korlátozza a poligráfos eljárás működési mechanizmusát pusztán a lebukástól való félelemre, hanem egy közös kalapba helyezi azokkal a kognitív és érzelmi folyamatokkal, melyek fiziológias változásokhoz vezetnek, és amelyek pszicho-fiziológiai megfigyelésekkel detektálhatóak. A differenciális érzékenység tulajdonképpen azokat az élettani változásokat foglalja magába, amelyeket megfigyelhetünk a szokásos poligráf tesztelési módszertanban. Alaptézise, hogy ha egy időben több különféle fenyegetés jelenik meg, akkor a reaktivitás inkább afelé fordul, amelyet a legerősebbnek, legkellemetlenebbnek tekintünk, ezáltal csökken a másodlagos fenyegetésre adott válaszok erőssége, vagy el is marad, tehát érdemben nem is reagálunk ezekre. Leegyszerűsítve tehát a saliencia a CQT technikák működési mechanizmusának jelenkori tudományos igazolása, azaz a magyarázat arra az alaphipotézisre, hogy a megtévesztő személyek miért reagálnak erősebben a releváns kérdésre, mint a

²⁵ Senter, Stuart – Weatherman, Dan – Krapohl, Donald – Horvath, Frank: Psychological Set or Differential Saliency: A Proposal for Reconciling Theory and Terminology in Polygraph Testing – Polygraph 2010/2. 109–117. o.

Forrás: https://www.polygraph.org/assets/docs/APA-Journal.Articles/2010/saliency_paper.pdf

Letöltés ideje: 2021.07.28.

vizsgált eseménnyel összefüggésben őszinte személyek a komparatív kérdésre. A CQT egyes bírálói vitatják ezt az állítást, illetve kritikaként hozzák fel, hogy a hipotézist alapul véve egy ilyen technika érvényessége nagyban függ az adott teszt kérdéseinek értelmezésétől, erősségétől, megfogalmazásától, azaz túlzott mértékben függ a vizsgálatot végző személy hozzáértésétől, valamint nagyban befolyásolhatja az egyes alanyok kognitív képessége és az esetleges ellentevékenységek köre is. Utóbbi, az érvényességre irányuló megállapítással egyet kell érteni, hiszen a kérdésszerkesztés a megszerzett speciális szaktudás kiemelkedő, létfontosságú eleme, ezért a poligráfós szakemberek kiképzésénél ennek elsajátítására és az ellentevékenységek feltárására nagy hangsúlyt fektetnek az akkreditált oktatást végző intézmények. Néhány rövid, eldöntendő ténykérdés megfogalmazása egyszerű feladatnak tűnhet, azonban a tesztek érvényességére gyakorolt hatása miatt mégsem az. A megszerkesztésük során bonyolult, az adott kérdésfajtának megfelelő kritériumrendszerbe kell illeszteni, egyben az adott vizsgálati alanyhoz hangolni. A teljesség igénye nélkül, íme, néhány fontos szempont, amire a kérdésszerkesztésnél illik odafigyelni: a kérdés ereje, irányultsága, elkülönítése, egyszerűsége, időtartama, közérthetősége, nyelvtani megfogalmazása. Lehetőség szerint kerülni kell a jogi, kriminálisztikai szakzsargon, igazodni kell a vizsgálni kívánt alany kognitív képességeihez, esetenként célszerű köznapi vagy vulgáris szófordulatokat, esetleg az adott szubkultúrában használatos kifejezéseket alkalmazni.

E ponton érdemesnek tartom felhívni a figyelmet a nemzetközi ajánlásokban megfogalmazott elvárásokra és erre épített gyakorlatra, mely szerint a tesztek kiválasztása, a tesztkérdések végleges megfogalmazása a szaktanácsadó kizárólagos kompetenciája. Előfordul azonban, hogy kirendelő szervek a nyomozás adott pillanatában az alany vallomásának számukra kritikussnak tűnő pontjait szeretnék a vizsgálatallal ellenőriztetni, ennek az elvárásnak hangot adva, mindez bonyolult nyelvezettel megfogalmazott kérdések tucatjaiként jelenik meg a kirendelő határozatban. Az általunk használt technikák nem alkalmasak korlátlan számú és minőségű releváns kérdés használatára. A poligráf alkalmazása, az alkalmazás előkészítése információéhes szakterület, csak az ügy tényeinek, a vallomások tartalmának teljes körű megismerését követően lehetséges érdemben állást foglalni arról, hogy a megjelölt alanynál van-e lehetőség vizsgálatra, ha

igen, akkor milyen típusú teszt vagy tesztek jöhetnek szóba, amelyek aztán kijelölik a kérdések számát, irányultságát. A folyamat „együtt gondolkodást” és nagyfokú alkalmazkodást kell, hogy eredményezzen mindkét fél részéről, hiszen optimális esetben ennek a gyümölcse lesz az a végső soron közösen összeállított releváns kérdéshalmaz, amely összehangolja a kirendelő szerv vizsgálati igényét a poligráfus szakma adta korlátozottabb lehetőségekkel. Egy kirendelés visszautasítása vagy adott időpontban való végrehajtásának elhalasztása mögötti döntés háttérben minden esetben a vizsgálat érvényességét, a vélemény hitelt érdemlőségét befolyásoló körülmény észlelése esetén kerül sor. Egy ilyen döntés mögött kizárólag poligráfus szakmai szabályok lelhetőek fel, olyanok, amelyek egyetemes érvényűek a nemzetközi gyakorlatban.

A visszautasítást gyakran kedvezőtlenül fogadja a kirendelő, hiszen adott esetben a vizsgálatról lenne várható az ügy eredményes felderítéséhez vezető adat, vagy a vizsgálat eredménye iránymutatásul szolgálna egy holtpontra jutott nyomozásban. Ugyanakkor éppen ezek az indokolt, de kirendelő által esetleg nehezményezett visszautasítások képeznek garanciát ahhoz, hogy független, külső befolyástól mentes, folyamatosan magas szakmai színvonalat képviselő, professzionális munka áll a háttérben.

Magam szerencsés helyzetben vagyok, hiszen nyomozóként közel tizenöt évet töltöttem el életvédelmi szakterületen. 1997-ben találkoztam először a poligráffal, amelynek varázslatos világa végül beszippantott. Tisztában vagyok tehát a kirendelői oldalon jelentkező igényekkel, elvárásokkal, a jó és rossz beidegződésekkel, a kiemelt ügyek mielőbbi eredményes felderítésének nyomasztó terhével. Mindezek ismeretében tudom, hogy nehéz elfogadni egy olyan szakmai döntést, amely adott pillanatban az egyetlen pislákoló fény lehetne a tetteshez vezető alagútban. A nyomozó hatóság képviselőinek be kell azonban látniuk, hogy egy elhamarkodott, nem megfelelő időben, nem tisztázott tényekre alapozott, vagy éppen mentálisan nem megfelelő állapotban lévő, fáradt, kialvatlan alanyon elvégzett poligráfus vizsgálat nagyobb eséllyel vezet nem eldönthető vizsgálati eredményhez, szélsőséges esetben pedig akár téves döntéshez. A poligráfus szabványok és standardok bevezetésének indoklásában az APA igazgatótanácsa kiemelte, hogy a tudományos érvényesség igazolásán túl a deklarált cél, hogy ezek használatával konkretizálható minőségellenőrzési folyamatokat lehessen bevezetni, amelyek így együttesen növelik a vizsgálat

megbízhatóságát. A szabályozottság betartása biztos támaszt fog nyújtani a vizsgálóknak, amikor a bíróság előtt kell igazolniuk és bizonyítaniuk szakvéleményük hitelt érdemlőségét.

Az érvényesség kérdésköre

Rövid kitérő után térjünk vissza az összehasonlító kérdéstechnika modellhez. Gyakran teszik fel azt a kérdést, hogy mennyire megbízható eredményt hoz egy általunk elvégzett poligráfus vizsgálat. A tudományos megismerés vagy tesztelés kellékei a pontos mérőműszer, a megbízható és érvényes mérés. A pontosság meghatározásához általános értelemben az adott rendszert, gépet, eszközt egy másik, már igazolt rendszerhez kalibrálják. A számítógépes poligráf eszközök esetében a kalibrálást a gyártó cégek értékesítés előtt elvégzik, és ezt tanúsítják. A rendszer minden egyes bekapcsolás során önellenőrzést hajt végre. Mint minden technikai eszköz, így a fiziológiai adatok rögzítéséhez használt érzékelők is a használat során károsodhatnak, meghibásodhatnak. Az érzékelők működésének ellenőrzésére a gyártó által speciálisan erre a célra kialakított, funkcionalitás-ellenőrző eszköz²⁶ használata ajánlott rendszeres időközönként.

A mérési eljárás pontosságát illetően három alappillérrel beszélhetünk: reliabilitás, validitás és standardizálás. Egy tesztelési folyamat akkor megbízható, ha konzisztens eredményeket ad, és akárhányszor használjuk is, mindig ugyanúgy kell működnie, amit ismételt méréseken alapuló megbízhatóságnak is nevezünk. A megbízhatóság egy másik mércéje a megítélők közötti megbízhatóság,²⁷ amely a szakterületen kiemelt jelentőséggel bír.

²⁶ Forrás: <https://lafayettepolygraph.com/products/computer-polygraph-functionality-check-device>

Letöltés ideje: 2021.07.28.

Az eszköz neve: Computerized polygraph functionality check device, Model 76740LX. A funkcionális ellenőrzés célja annak megállapítása, hogy az érzékelők és a szoftver a tervezett módon rögzíti-e a fiziológiai adatokat. Ezt az eszközt az EDA, a Cardio és Pneu-mograph komponensek működésének ellenőrzésére használjuk.

²⁷ Oláh Attila: Pszichológiai alapismeretek. 2006. 55. o.

Forrás: <https://mek.oszk.hu/05400/05478/05478.pdf>

Letöltés ideje: 2021.07.28.

Minimum két megfigyelő ugyanazon kritériumrendszert felhasználva, egymástól függetlenül kódol egy eseményt, és a két kódolás nagyfokú egyezése esetén beszélhetünk megbízható mérésről. A döntéshozók közötti megbízhatóság mérése a mai modern számítógépes poligráfok és az egységesített, szabványosított tesztek és értékelési rendszerek használatával könnyedén megvalósítható, hiszen egy vizsgálat során rögzített regisztrátumok képernyőn vagy nyomtatott formában egyszerűen és gyorsan újra megjeleníthetők, megtekinthetők, így tehát más által is értékelhetővé válhatnak.²⁸

Az összehasonlító kérdéstechnika általános érvényességének vizsgálata során beszélhetünk konstrukció és kritérium érvényességről, arról, hogy a teszt elvégzi-e azt, amire hivatott, valóban azt méri-e, amit mérni akarnak vele, azaz jelen esetben alkalmas-e a hazugság detektálására. A CQT technikákat gyakran, bár tévesen hazugságészlelési technikának is nevezik, így a CQT konstrukció érvényességi kérdését kiterjesztve érdemes vizsgálni, nevezetesen, hogy bármely poligráfon alapuló technika működik-e vagy sem.

Az NRC összefoglalója²⁹ szerint a poligráfos vizsgálat önmagában és közvetlenül nem a hazugság mérésére szolgál, hanem az összehasonlítandó adatok rögzítése és értékelése során, statisztikai szempontból jelentős, a különböző stimulánsokra adott fiziológiai reakciók erősségében megjelenő különbségeket vagy hibákat vizsgálja, melyek – megfelelő matematikai módszerekkel kombinálva – megmutatják a megtévesztő magatartást, vagy ennek hiányában modellezik az igazmondást. Mindezt egy olyan magas fokú pontossággal, amely szignifikánsan magasabb, mint a pusztán véletlen.

Ennek alapján a poligráfos eljárás kritérium érvényessége alatt azt kell érteni, hogy a kérdésekre, mint ingerekre adott válaszok során bekövetkező

²⁸ A poligráf szakemberek ezt hívják vakpontozásnak, amikor mindenféle bementi információ – alany személye, viselkedése, vallomása, ügy adatai, tényei – nélkül értékelik más szakember vizsgálatát.

²⁹ The Polygraph and Lie Detection - Committee to Review the Scientific Evidence on the Polygraph Board on Behavioral, Cognitive, and Sensory Sciences and Committee on National Statistics Division of Behavioral and Social Sciences and Education.

Forrás: <https://www.nap.edu/read/10420/chapter/1>

Letöltés ideje: 2021.03.21.

bizonyos paraméterrel bíró fiziológiai változások ténylegesen a megtévesztést jelenítik meg. Az érvényesség fogalma arra utal, hogy a poligráf döntések mennyiben felelnek meg a tényeknek, az alapigazságnak. Krapohl véleménye szerint³⁰ a poligráf érvényességét az határozza meg, hogy a mögöttes jelenség (differenciális élettani izgalom – salientia) mennyire pontosan jósolja meg a megtévesztést. Ha a jelenség alapján hozott döntések nagyfokú egyezést mutatnak az alapigazsággal, akkor azt állíthatjuk, hogy magas a kritériumokhoz fűződő érvényesség szintje. Ezzel szemben, ha a jelenség alapján hozott döntések nem felelnek meg az alapvető igazságnak, az érvényesség alacsony szintjéről beszélhetünk. Következésképpen az érvényesség erősítésének legjobb módja az, ha csak a megtévesztés során megbízhatóan fellépő változásokat használjuk, hozzá olyan értelmezési módszereket alkalmazunk, amelyek diagnosztikai megjelenésük alapján azonosítják és súlyozzák őket, és optimalizált döntési szabályokat rendelünk melléjük. A megbízhatatlan jelenségek bevonása ronthatja a pontosságot, csakúgy, mint a nem optimális pontozási és döntési szabályok. A fiziológiai adatokat kutató poligráf szakemberek tíz olyan nyomkövetési funkciót – négy légzési kritériumot, három elektrodermális változást, két kardio- és egy vazomotoros reakcióváltozást – találtak megbízhatónak a hazugság detektálására³¹, amelyeket beépítettek a különféle pontozási módszerekbe. A tudományos tesztelés feladata – amikor a kérdéses jelenség,

³⁰ Krapohl, Donald J. – Stern, Brett A. – Bronkema, Yazmín: Numerical Evaluation and Wise Decisions – Polygraph 2009/1. 57–71. o.

Forrás: https://www.polygraph.org/assets/docs/APA-Journal.Articles/2009/numerical_evaluation_and_wise_decisions.pdf

Letöltés ideje: 2021.05.18.

³¹ Uo.

A felsoroltakon kívül léteznek olyan, az emberi érzékszervek által nehezen mérhető, de a hagyományos poligráf csatornákon belüli diagnosztikából származó adatok, amelyek további kritériumként ígéretes képet mutatnak. Az egyik a légzési vonal hossza (Respiration Line Length – RLL). A légzési vonalhossz a légzeshullám hosszúságának egy meghatározott időtartamra eső mértéke, egy összefoglaló mérőszám, amely egyetlen értéken rögzíti a légzés elnyomását, a belégzés-kilégzés arányának változását és a ciklusidő növekedését. A vonalhosszt azonban igen nehéz manuálisan mérni, és egy olyan digitális csatorna, amely a vonalhosszt pontosan megjeleníti, nem feltétlen érhető el minden kereskedelmi forgalomban kapható poligráfon. A másik ilyen tulajdonság, amelynek jelentősége lehet,

mint a hazugság direkt megfigyelése vagy mérése nem lehetséges – meghatározni a megállapításhoz kapcsolódó bizonytalanság fokát is.

Visszatérve az érvényesség kérdéséhez, az adott módszer átlag pontosságát matematikai alapon meg lehet határozni. De nem érdemes egyetlen számértéknél leragadni, hanem tesztípusonként, az érvényességet befolyásoló döntési dimenziók kölcsönhatásának függvényében érdemes beszélni erről. Értve ez alatt a megtévesztő döntéseknél megjelenő igaz és hamis találatokat, valamint az őszinte döntéseknél lévő szintén igaz és hamis találatok halmazát egyaránt. A gyakorlatban bármely típusú összehasonlító kérdéstechnika eredményét a megtévesztésre utaló szignifikáns reakciók jelenlétének vagy hiányának a kifejezésével prezentáljuk, melynek egységes jelölése reakciók esetén DI (Deception indicated) vagy SR (Significant reaction), azok hiányában pedig NDI (No deception indicated) vagy NSR (No significant reaction).

Mindezekre alapozva szakmaiatlannak tartom a poligráfos vizsgálat szinonimájaként az őszinteség- vagy igazságvizsgálat kifejezést használni. Az elfogadott tudományos módszertan szerint a tesztelések eredményének általános értékelésénél a következő szabály érvényesül: a pozitív előjelű teszteredményeket a vizsgált kérdés vagy aggály jelenlétének, a negatív eredményt a vizsgált probléma vagy aggodalom hiányának a jelzésére használják. Poligráfos szemszögből az érvényesség vizsgálatánál fontos kritérium az alapigazság³² meghatározása, amely a CQT tesztelés alanyaira vetítve őszinte vagy megtévesztő kategória lehet. Valós terepi vizsgálatokra alapuló kutatásoknál az alapigazság meghatározása nehézkes, hiszen teljesen objektíven nem ellenőrizhető, nem mérhető. A terepi tanulmányok esetében csak az olyan ügyekben végzett vizsgálatokat fogadták el, ahol a bírósági eljárásban ítélet született, volt a bizonyítékok között beismerő val-

a pulzus lassulása. Az inger megjelenése után egy rövid ideig a megtévesztő válasz gyakran társul a pulzus lelassulásával. A modern számítógépes poligráfok megjelenésével az impulzus lassulása és a vonalhossz könnyen további fix adatcsatornákká válhat.

³² Kutatásmódszertanban alapérték, megmutatja egy mintán belül az adott tulajdonság jelenlétének arányát.

lomás és a döntés során a poligráf eredményeket valamilyen módon figyelembe vették. A terepi tanulmányok kritikájaként a „*justizmord*”³³ bekövetkezését hozták fel, mint hibára okot adó lehetőséget. A laborkörülmények között végzett kutatások előnye az alapigazság 100%-os visszaigazolása, tudja kezelni a változókat, mint például a vizsgált alanyok demográfiai megoszlását, helyszíneket, bűncselekménytípusokat, vizsgálói jellemzőket. Hátrányai között említhetjük az alacsonyabb ökológiai érvényességet, a magas költségeket. Az alkalmazott eljárások szigorú egységessége sokszor nem azonos a terepen használtakkal. A kritikus hangok a laborkutatásnál a helyzet kreált jellegét firtatják, hiszen hiányzik az igazi tét ezekből a vizsgálatokból, bár a legtöbb esetben valamiféle jutalom kilátásba helyezésével próbálták motiválni a résztvevőket. Mind a gyakorlati, mind a laboratóriumi kutatás alapvető fontosságú a poligráf döntési pontosságának meghatározásához. Mindkettőnek vannak hiányosságai, de ezek különbözőek, egyik sem feljebbvaló a másiknál. A CQT technikák esetében a döntésünk pontosságát az alapigazság függvényében a 2. zámú ábra szerint modellezhetjük.

		vizsgálat eredménye		
		negatív (-)	pozitív (+)	
alapigazság	őszinte alany (-)	valós negatív (VN)	hamis pozitív (HP)	→ specificitás ³⁴ VN/(VN+HP)

³³ Forrás: Kúria - Büntető-Közigazgatási-Munkaügyi és Polgári Kollégiumai Joggyakorlat-Elemző Csoport: Összefoglaló vélemény - Az ítéleti bizonyosság elméleti és gyakorlati kérdései. 57. o.

Forrás: https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefogl_velemenyn_iteleti_bizonyossag.pdf

Letöltés ideje: 2021.07.28.

A legsúlyosabb bírói hiba megjelölésére a köznyelvben is általánosan használt „*justizmord*” kifejezés eredeti jelentése „*bírói halál*”, azaz a téves bírói ítéleten alapuló halálbüntetést jelentette; mai, általános jelentése is a vádlott rovására való súlyos bírói tévedés, az ártatlan ember elítélése.

³⁴ Specificitás: a valós negatívok aránya, amelyet egy teszt képes előállítani. Ezt a kifejezést annak a leírásához használják, hogy egy PDD teszt a vizsgált kérdéskörben mennyire képes azonosítani a valóságban őszinte alanyokat.

	megetté- vesztő (+)	hamis negatív (HN)	valós pozitív (VP)	→ <u>szenzitivitás</u> ³⁵ VP/(HN+VP)
		↓ <u>szegregancia</u> ³⁶ VN/(VN+HN)	↓ <u>relevancia</u> ³⁷ VP/(HP+VP)	pontosság ³⁸

2. számú ábra:

A poligráfós vizsgálat döntési pontossága

A vizsgálat pontosságának meghatározását tovább bonyolítja a numerikus értékelések bevezetésével szerephez jutó nem meggyőző eredmény, mint döntésben bevezetett opció, melynek jelölésére a nemzetközi gyakorlatban az INC (Inconclusive) vagy NO (No Opinion) jelöléseket használjuk.

A nem meggyőző eredmény, mint döntési kategória alapvetően csökkenti a hibás döntések számát, azonban kihat az egyébként helyes döntésekre is. A magas százalékszáton engedélyezett nem meggyőző arány ugyan csökkenti a hibás döntések számát, egyenes arányban viszont csökkenti az eredmény hasznosságát. Az alacsony nem meggyőző arány ezzel ellentétben növeli a hibás döntések számát, így korlátozva a hasznosságot. A CQT technikák átlag pontosságának mérésével és leírásával kapcsolatos kihívásokat nehezíti, hogy a különböző poligráf tesztek különböző kritérium pontossági profilokat érnek el. Például az Egyesült Államokban vannak olyan szövetségi technikák, melyek célja, hogy kiemelt vizsgálati érzékenységet biztosítsanak a megettévesztők detektálására (kémelhárítás), de

³⁵ Szenzitivitás: érzékenység – egy teszt képessége a mérni kívánt specifikus tulajdonság detektálására. A PDD tesztelés során ezt a kifejezést arra használják, hogy a teszt mennyire azonosítja a vizsgált esemény vonatkozásában a valóban megettévesztő személyeket. A valós pozitív döntések aránya, amelyet egy teszt eredményezhet.

³⁶ A megettévesztés hiányának a valószínűsége, ha a döntés negatív (összinté a negatív döntések között).

³⁷ A ténylegesen megettévesztők jelenlétének a valószínűsége, az összes pozitív döntés számában.

³⁸ Pontosság = a helyes döntések aránya, a nem meggyőző döntések kivételével =
$$\frac{VP+VN}{VP+HP+HN+VN}$$

ez egyben a teszt más dimenziójának a rovására is kihat. Míg más technikákat úgy terveztek, hogy a teszt érzékenységének és a teszt specifikusságának egyensúlyát keressék. A bevont alap kutatások statisztikai szignifikanciaszintjét³⁹ $p < 0,05$ értékben határozták meg, azaz 5 százalékos tévedési küszöböt húztak meg.

Végezetül jöjjön tehát az APA metaanalitikai kutatási jelentése alapján javasolt PDD technikák együttes, súlyozatlan átlag pontosságát (kiugró értékek nélkül) mutató eredmény: 87,1%, és a nem meggyőző arány: 12,7%. Ha tehát e fejezet elején feltett kérdésre akarunk válaszolni, akkor a szakma fejlődésének jelenlegi állása alapján, kutatásokkal alátámasztva ezt az értéket bátran használhatjuk, és nem árt megjegyezni, hogy bizonyos tesztípusoknál ez a szám 90 százalék fölé emelkedik. Ahhoz azonban, hogy ezeket a százalékokat elérjük és magunkénak valljuk, bizony tenni is kell, a gyakorlatban meg kell felelni a szabványok követelményeinek. Például az általános kérdések tesztjénél numerikus értékelési rendszer használata nélkül – azaz globális véleményalkotásnál leragadva – ilyen számot használni pusztán fikció, hiszen hiányoznak a metaadatok mögüle. A poligráf ellentábor a metaanalitikai kutatásokat azzal támadta, hogy a nem eldönthető kategóriát elutasították, és az ilyen megállapítással végződő vizsgálatokat automatikusan a téves döntésekhez sorolták, így csak 65–75 százalék közötti diagnosztikai pontosságot mértek a technikáknak. Álláspontom szerint ez a kritika hibás megközelítésre épül. A nem eldönthető eredmény, mint döntési kategória bevezetése javította az érvényességet, és jelentős hatással van a vizsgálati eredmények felhasználhatóságára is.

A napjaink gyakorlatában megjelenő CQT variánsok

A Cleve Backster által kidolgozott zóna-összehasonlító technika (Backster ZCT) nevét a korábban már említett három zónáról (vörös, zöld és fekete)

³⁹ Forrás: Digitális Tankönyvtár: A kutatómódszertan matematikai alapjai | Digitális Tankönyvtár

Letöltés ideje: 2021.07.28.

A nullhipotézis igazolása a megengedett tévedés előzetes meghatározásával a szignifikanciaszint elemzésével történik. Azt a valószínűséget, amely esetén a nullhipotézist (H₀-t) elvetjük, p-vel jelöljük, és szignifikanciaszintnek nevezzük. Értékei $p < 0,05$, $p < 0,01$ és $p < 0,001$.

kapta, és a teszt a vörös és zöld zóna válaszaiba rögzített reakciókat hasonlítja össze a megtévesztés detektálására vagy annak hiányában az őszinteség meghatározására.

Idővel számos változata alakult ki a zónatechnikáknak: „*You-Phase*”⁴⁰, „*Exploratory*”⁴¹, „*S-K-Y*”⁴², „*Federal*”⁴³, „*Integrated*”⁴⁴ és „*Utah*”.⁴⁵ A

⁴⁰ Krapohl, Donald – Handler, Mark – Sturm, Shirley: Terminology Reference for the Science of Psychophysiological Detection of Deception. 3rd Edition. 2012. 95. o.

Backster ZCT formátumainak legerősebb és egyik leggyakrabban használt formája. A szabványosított formátum két (You-Phase) vagy három (ZCT) releváns kérdést tartalmaz, amelyek megfogalmazása kissé eltér egymástól, és a fő kérdésre az elkövetésre, néha a részvétel mértékére vonatkozik.

⁴¹ Uo. 35. o.

⁴² Uo. 80. o.

Az alábbi angol szavak rövidítéséből kapta a nevét: Suspect, Know, You/Gyanúsítás, Tudomás, Te magad. Szabványosított, de nem validált ZCT tesztformátum, amelyet a Backster Zone Comparison technika égisze alatt fejlesztettek ki. Strukturált formában az S-K-Y lehetővé teszi az egytényes teszt kibővítését a másodlagos ismeretekkel kapcsolatos tudásra vonatkozó kérdésekkel. Évtizedekig a hazai poligráfus tevékenység egyik alaptesztje volt, de a bűnös tudásra vonatkozó kérdés miatt hamis pozitív hibára hajlamos.

⁴³ Forrás: Federal Psychophysiological Detection of Deception Examiner Handbook - Counterintelligence Field Activity Technical Manual October 2, 2006 – Polygraph. 2011/1. 31–34. o.

Forrás: Preface - federal-polygraph-handbook-02-10-2006_2_0.pdf

Letöltés ideje: 2020.05.06.

Szabványosított és validált ZCT formátum, nevét az értékeléshez használatos Federal 3 és 7 pozíciós rendszerről kapta.

⁴⁴ Krapohl, Donald – Handler, Mark – Sturm, Shirley: Terminology Reference for the Science of Psychophysiological Detection of Deception. 3rd Edition. 2012. 46. o.

Az Integrált Zóna Összehasonlító Technikát (IZCT) 1987-ben fejlesztette ki Nathan J. Gordon, William Waid és Philip Cochetti. Az IZCT tervezésének nagy része a Backster ZCT technikájának formázási elvein alapult, bár vannak jelentős különbségek. Az IZCT fejlesztői nagyobb rugalmasságot engednek a felhasználók számára, ugyanazt a tesztstruktúrát használják mind az egy-, mind a többtényes esetekben. Az IZCT egyedülálló abban a tekintetben, hogy egy horizontális vonalú rangsoroláson alapuló pontozási rendszert (Horizontal Scoring System) használ. Más technikákkal ellentétben az első felvételt csendes válasz tesztként végzik, a harmadik diagramban pedig releváns kérdések helyzetét megváltoztatják.

⁴⁵ Uo. 91. o.

Backster ZCT volt az első általánosan alkalmazott PDD technika, amelyhez numerikus elemzés is tartozott.

A következőkben azokat a technikákat ismertetem, amelyek a legnagyobb szerephez jutnak a hazai gyakorlatban. Itt a tesztek specifikus felépítési rendje, kérdéstípusai és aprólékos alkalmazási szabályainak leírása helyett, kizárólag a releváns – az adott ügygel kapcsolatos és végső soron értékelésre kerülő – kérdéseken keresztül végzem a bemutatást, hiszen elsősorban irányultságuk/tartalmuk (single issue, multi issue-multi facet),⁴⁶ másodsorban a számuk képezi az alapvető különbséget közöttük. Az egy teszten belül alkalmazott releváns kérdések pusztán darabszámát tekintve elmondható, hogy igen szűk intervallumról beszélhetünk, általában két, három, legfeljebb négy lehet, ha szabványosított tesztet használunk. Ha az irányultság oldaláról közelítjük meg a témakört, akkor pedig azt kell nézni, hogy az egy adott teszten belüli releváns kérdések egyetlen eseményre vagy magatartásformára koncentrálnak, vagy több tény, eseményt vagy azzal kapcsolatos magatartást érintenek. Az APA jelenkori szabványai az egyszerűsítés érdekében szakítanak a bonyolult elnevezésű teszt típusokkal, helyettük nemes egyszerűséggel a releváns kérdések száma/irányultsága/értékelési rendszer az, ami az elnevezésben megtalálható.

Egytényes technikák

A zónatechnikák általam leginkább preferált, egytényes tesztjei a You-Phase (2RQ-Event-specific Exam), benne két elsődleges (primary) releváns kérdés és a Federal ZCT (3RQ-Event-specific Exam), benne három releváns kérdés (kettő elsődleges és egy másodlagos), amely során kizárólag egy vizsgált esemény kerül a fókuszpontba. Az elsődleges releváns kérdések ugyanarra a magatartásformára koncentrálnak. Ez a gyakorlatban a konkrét elkövetési magatartás megvalósítására értendő, és a megfogalmazásuk is szinte teljesen megegyezik.

Utah Probable Lie Technique (UPLT) A Utah-i Egyetem kutatói által az 1970-es évek elején kifejlesztett technika, amelynek eredete szintén a Backster ZCT teszt. Viszont különbözik a többi ZCT formátumtól abban, hogy a releváns kérdéseket nem „csomagban” hasonlítják össze.

⁴⁶ „Egy tény, több tény vagy többoldalú.”

Példa You-Phase esetén/Event-specific Single issue 2 RQ:

R-p.: Ön lopta el a hiányzó pénzt az íróasztal fiókjából?

R-p.: Ön lopta el a hiányzó pénzt az íróasztal fiókjából péntek este?

A Federal ZCT teszt kiegészül egy másodlagos releváns kérdéssel, aminek szorosan igazodnia kell az elsődleges releváns kérdéshez.

Példa Federal ZCT/Single Issue 3 RQ:

R-p.: Ön lopta el a hiányzó pénzt az íróasztal fiókjából?

R-p.: Ön lopta el a hiányzó pénzt az íróasztal fiókjából péntek este?

R-s.: Maga feszítette ki az íróasztal fiókját?

Az egytényes zónatesztek elvitathatatlan előnye, hogy a releváns kérdések a numerikus pontozás során együtt értékelhetőek, és ezáltal bizonyítottan ezek a tesztek produkálják a legkedvezőbb – 90 százalék feletti – átlag pontossági rátákat. Nem véletlenül ezeket lehet az USA gyakorlatában a korábban már említett bizonyítási célú vizsgálatként használni. Szintén használható egytényes technika a UTAH CQT-PLT,⁴⁷ amelyet 1970-ben David Raskin, az Utah-i Egyetem pszichológusa és kutatója fejlesztett ki. Hagyományosan egyetlen kérdéses zóna-összehasonlító tesztként (ZCT) alkalmazták, de használható többtényes vizsgálatokhoz is. Az Utah-CQT tesztet Utah numerikus pontozási rendszerrel validálták, amely több mint 30 éves tudományos kutatás és tudományos szakértői értékelés eredményét tartalmazza. Az egyetlen ZCT formátum, amelynek van direkt hazugság (Directed Lie) összehasonlító kérdéstechnikával engedélyezett változata. Az Utah-CQT tesztnek két verziója van: egy három és egy négy releváns kérdéses változat.

⁴⁷ Krapohl, Donald – Handler, Mark – Sturm, Shirley: Terminology Reference for the Science of Psychophysiological Detection of Deception. 3rd Edition. 2012. 91. o.

Az UPLT további egyedi jellemzői: a fotopletizmográf felvétele; a PLC kérdések forgatása; öt diagram felvétele akkor, amikor a teszt három diagramnál nem eldönthető, és szimmetrikus vágópontok: +/- 6. Az UPLT-t bűncselekmények analóg tanulmányaiban validálták, és több, egymástól független, felülvizsgált publikációval támogatták. Jóváhagyták irányított hazugság kérdések (DLC) használatával is.

Többtényes vagy többoldalú technikák

Az egytényes technikák hátránya, hogy jobbra olyan bűncselekmények nyomozásában alkalmazhatók, amelyekben megfelelő súlyú adatok az egyfős elkövetés gyanúját támasztják alá. Igen gyakran azonban nem állnak rendelkezésre ilyen konkrét információk, így a vizsgált bűncselekmény viszonylatában több magatartás vagy több lehetséges szerepkör vizsgálatára kell kiterjeszteni a tesztet. A többtényes vagy többoldalú technikák kettő, három vagy négy releváns kérdést tartalmazhatnak, ebbe kell a nyomozóhatóság információigényét beépíteni.

A többtényes tesztek közül leggyakrabban az AFMGQT,⁴⁸ illetve a hasonló struktúrára épülő LEPET⁴⁹ elnevezésű tesztek használhatóak. Ahogy azt korábban – lásd 1. melléklet – prezentáltam, ezeknél a teszteknel a megadott pontossági ráta alacsonyabb. Ennek egyik oka, hogy a releváns kérdéseket a numerikus pontozás során önmagukban, egymástól külön értékeljük (Spot Total). A másik pedig az, hogy kutatások bizonyították, hogy a növekvő független releváns kérdésszám az anticlimax hatás miatt csökkenti az érvényességet.

Példa AFMGQT v.1.2 változatra – Multi Issue 2 RQ

R1: Maga lopta el a hiányzó pénzt az íróasztal fiókjából?

R2: Összejátszott bárkivel a hiányzó pénz ellopásában?

Példa AFMGQT v.1.3 változatra – Multi Issue 3 RQ

R1: Maga lopta el a hiányzó pénzt az íróasztal fiókjából?

R2: Összejátszott bárkivel a hiányzó pénz ellopásában?

⁴⁸ Krapohl, Donald – Handler, Mark – Sturm, Shirley: Terminology Reference for the Science of Psychophysiological Detection of Deception. 3rd Edition. 2012. 4. o.

Air Force Modified General Question Test (AFMGQT): összehasonlító kérdéseteszt formátum, amelyet elsősorban az Egyesült Államok kormányzati szerveinél használnak, rugalmas kérdésszám és kérdéssorrend jellemzi. Az AFMGQT az új kutatások alapján használható egytényes vizsgálatra, de legtöbbször többoldalú vagy többtényes bűnügyi vizsgálatra, illetve szűrésre veszik igénybe.

⁴⁹ Uo. 51. o.

Law Enforcement Pre-Employment Test (LEPET): Bűnüldözési területen betöltendő munkaviszony előtti szűrésre fejlesztették ki, az AFMGQT módosított változata.

R3: El tudna engem most vezetni az ellopott pénzhez?

Példa AFMGQT v.1.4. változatra – Multi Issue 4 RQ

R1: Maga lopta el a hiányzó pénzt az íróasztal fiókjából?

R2: Összejátszott bárkivel a hiányzó pénz ellopásában?

R3: El tudna engem most vezetni az ellopott pénzhez?

R4: Adott Ön tippet bárkinek az irodába történő betöréshez?

Mind az egy-, mind pedig a többtényes technikákra hozott példákból látszik, hogy bűnügyi vizsgálatoknál a releváns kérdéseknek az ismeretlen elkövető irányába kell mutatniuk, és kizárólag olyan tartalommal, magatartással kell megtölteni őket, amelyre vagy amelyekre a megtévesztő alany mindenképpen hazudni fog, hiszen így akarja elkerülni a lelepleződést és az ezzel együtt járó, számára hátrányos büntetőjogi következményt. Amint korábban említettem, gyanúsítottak esetében csökkenhet a vizsgálatok lehetőségé, csökken a motiváció, hiszen a „lebukás” tulajdonképpen megtörtént. Súlyosabb bűncselekmények esetében a fogvatartással vagy korlátozó intézkedésekkel általában már életbe léptek a negatív következmények, és ezekhez társulhat a cselekmény részbeni beismerése, a többször változtatott, esetleg visszavont vallomás is. Önmagában az, hogy valakit gyanúsítottként kihallgattak, természetesen nem zárja ki a vizsgálat alkalmazását, de alapvetően a vallomásukban következetesen tagadó alanyoknál van módunk rá. A gyanúsítottak vizsgálatának másik korlátozó tényezője, hogy a büntetőeljárás ezen szakaszában már ritkán van mód kiegészítő vizsgálatként felismerő típusú tesztek használni, mivel az alany számára a terhelti jogok érvényesülése folytán szinte minden releváns információ ismertté válik.

Numerikus alapú értékelési rendszerek

A CQT technikák bemutatása után röviden ismertetem azokat az értékelési rendszereket, amelyekkel érvényesítették az imént bemutatott tesztek. A kézi numerikus értékelés történetét tekintve két meghatározó irányvonal

alakult ki a kezdetekben: a rangsorrend⁵⁰ szerinti értékelés változatai és a 7-pozíciós numerikus skála. A rangsorrend szerinti értékelés nem terjedt el igazán, az USA szövetségi ügynökségei használják, legtöbbször az R/I teszt értékelésére. Ezzel ellentétben nemzetközi szinten a legtöbb poligráfus vizsgáló ismeri és alkalmazza a 7-pozíciós numerikus skála valamelyikét.

7-pozíciós rendszerek

A hagyományos 7-pozíciós pontozás figyelemre méltó hasonlóságot mutat a Likert-skálával,⁵¹ amelyet a pszichológiában régóta használnak az attitű-

⁵⁰ Nelson, Raymond – Handler, Mark: Extended Analysis of a Rank Order Scoring Model and the Multi-Facet Hypothesis with the Federal Zone Comparison Technique, *Polygraph* 2013/2. 80–111. o.

Forrás: https://www.polygraph.org/assets/docs/APA-Journal.Articles/2013/rank_order_scoring_model.pdf

Letöltés ideje: 2020.05.18.

Olyan módszer, amely numerikus értéket használva rangsorba helyezi az adott fiziológiai csatornán belüli válaszintenzitásokat. A CQT technikák rangsor alapú elemzési módszerei közé tartozik a Horizontal Scoring System és a Rank Order Scoring System. A reakciók rangsorolásával kapcsolatos első közzétett publikáció az 1950-es évekre tehető, a bűnös tudás teszt (GQT) vonatkozásában keletkezett.

⁵¹ Zerényi Károly: A Likert-skála adta lehetőségek és korlátok. *Opus et Educatio* 2016/4. szám. 470–478. o.

Forrás: http://epa.oszk.hu/02700/02724/00009/pdf/EPA02724_opus_et_educatio_2016_04_470-478.pdf

Letöltés ideje: 2020.05.18.

A Likert-skála Rensis Likert amerikai pszichológus és szociológus nevéhez fűződik, aki az 1932-es doktori értekezéséhez kapcsolódóan fejlesztette ki az attitűdök mérésére szolgáló módszerét, amelyet napjainkban is előszeretettel használnak kérdőíves kutatásokban. A módszer lényege, hogy különböző állításokat két szélsőséges végpont között kialakított skálán értékelnek, amely skálát általában 1-től 5-ig vagy 1-től 7-ig terjedő pontszámokkal látnak el. Mind a két esetben az egyik végpont abszolút ellenkezést, míg a másik abszolút egyetértést, azonosulást testesít meg, amelyek között a válaszadó elhelyezheti véleményét az adott állítással kapcsolatban. Emellett a páratlan fokozat miatt a köztes válaszok között semleges álláspontot is ki lehet alakítani.

dők mérésére. A Likert-skálához hasonlóan a poligráfós vizsgálat értékelésénél is hét (pozitív oldalon némileg átkonvertált) lehetőség választható:⁵² -3 (erősen megtévesztő), -2 (megtévesztő), -1 (kissé megtévesztő), 0 (semleges), +1 (kissé őszinte), +2 (őszinte), és +3 (erősen őszinte). A 7-pozíciós pontozási rendszernek három fő változata létezik: Backster, Utah és Federal.

A rendszerek közötti különbségek közül a legjelentősebb eltérés abban mutatkozik, hogy az éppen kiválasztott releváns kérdést mely irányban kell kivetíteni. Ezek az eltérő megközelítések a szabványokban rögzítésre kerültek, de alapjában véve mindhárom változat hasonló elvekre épül. A Federal-7 pozíciós értékelési rendszerhez nagyon hasonló modell a Federal-3 pozíciós értékelés is. Utóbbit azonban – a nem eldönthető eredmények magas, 20 százalékot meghaladó volta miatt – nem javasolja az APA. A következőkben részletezem azt a „legfiatalabb” rendszert, amely a legtöbbet használt változattá nőtte ki magát a numerikus alapú kézi pontozások közül.

Empirical Scoring System

Az értékelési rendszerek közül a 2011-ben publikált⁵³ ESS-t validálták a legtöbb CQT tesztípushoz. Az ESS egy bizonyítékokon alapuló numerikus pontozási modell az összehasonlító kérdésteszt formátumokkal végzett vizsgálatokból származó tesztadatok manuális elemzéséhez. Az ESS magában foglalja a megtévesztéssel összefüggő fiziológiai adatok jellemző paramétereit, a numerikus pontszámok hozzárendelésére és összesítésére szolgáló matematikai transzformációs módszereket, a vágópontok numerikus értékeit az őszinteséghez vagy a megtévesztéshez kapcsolódó döntési

⁵² Krapohl, Donald J. – Stern, Brett A. – Bronkema, Yazmín: Numerical Evaluation and Wise Decisions - Polygraph 2009/1. 57–71. o.

⁵³ Nelson, Raymond – Handler, Mark – Shaw, Pam – Gougler, Michael – Blalock, Benjamin – Russell, Chad – Cushman, Barry and Oelrich, Marty: Using the Empirical Scoring System - Polygraph, 2011/2. 67–78. o.

Forrás: https://www.researchgate.net/publication/283329499_Using_the_Empirical_Scoring_System, maga-zine_453_0.pdf

Letöltés ideje: 2020.05.18.

szabályokkal, valamint azokat a numerikus pontszámokat, amelyek meghatározzák a statisztikai jelentőségű priori küszöbértékeket.

Az ESS referenciaértékei normatív adatokon alapulnak, amelyek lehetővé teszik a hibás teszteredmények valószínűségének kiszámítását. Az ESS különféle CQT formátumokkal használható, alkalmazható egytényes esemény-specifikus variánsoknál, többtényes vagy szűrésre használt MGQT típusoknál, illetve kimondottan szűrésre alkotott Directed Lie Screening Technique (DLST) technikánál egyaránt. 2019-ben fogadta el és tette közzé az APA az empirikus pontozási rendszer ESS-Multinomial⁵⁴ névre keresztelt változatát, amely az eredeti verzióval megegyező elméleti alapokra és transzformációs modellre épült.

A látványos újítás a multinomiális referenciákban rejlik: amíg az eredeti ESS referenciaadatokból kinyert statisztikai eredmények csupán az esetleges hibás döntés mutatószámának modellezésére szolgálnak, addig az ESS-M mintaadataira épülő véleményalkotás – Fenyvesi Csaba napjainkban megjelent publikációjában⁵⁵, a bűnüldözés területén vizionált fejlesztési irányok egyikét megtestesítve – a tudományosan elfogadott Bayes-analízist⁵⁶ alkalmazza a megtévesztés, vagy annak hiányában az őszinteség ma-

⁵⁴ Nelson, Raymond: Guide for How to Use the ESS-Multinomial Reference Tables in Four Steps

Forrás:

<https://www.polygraph.org/assets/docs/ReferenceTables/How%20to%20use%20the%20ESS-Multinomial%20Reference%20Tables.pdf>

Letöltés ideje: 2020.12.09.

⁵⁵ Fenyvesi Csaba: A kriminalisztika válaszai a társadalmi kihívásokra – a bűnüldözés fejlesztési lehetőségei. In: Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XXII. kötet. 211–225. o.

Forrás: <http://www.pecshor.hu/periodika/huszonketto.htm>

Letöltés ideje: 2020.12.09.

⁵⁶ Kása Richárd: Döntéelmélet. Budapesti Gazdasági Főiskola. 2014.

Forrás: https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/2011-0003_12_donteselmélet/6_2_alapfogalmak_a_bayes_elemez_fazisai_9bD6HuN91uONxZDd.html

Letöltés ideje: 2020.12.09.

A Bayes-tétel határozza meg, hogy valamely esemény bekövetkezésére vonatkozó hipotézisünk valószínűsége milyen mértékben változik meg a további megfigyelések figye-

tematikai alapú valószínűségének becslésére. Az ESS nem igényel mechanikai összehasonlító méréseket, és csak azokat a fiziológiai jelzéseket használja, amelyeket a poligráf szakma történelmileg elsődleges reakcióknak nevez.

Mint minden validált numerikus értékelésnél, így az ESS esetében is strukturált, kötelező érvényű döntési szabályokat vezettek be. Az ESS a meghatározott szignifikanciaszintnél meghúzott értékekhez való egyszerű viszonyítással teszi lehetővé a vizsgáló részére a tényleges, kötelező döntés meghozatalát, egyben a kapott eredményt a referenciatáblázatba beillesztve meghatározható az esetleges téves döntés előfordulási arányszáma. A teljesség igénye nélkül következzenek a leggyakrabban használt teszthez tartozó ESS döntési paraméterek a publikáció⁵⁷ alapján.

ESS vágópontok egytényes 3 releváns kérdéses (ZCT) tesztekhez

	Vágópont	Alfa érték/hibahatár
NDI Grand Total	+2	< .10
NDI Grand Total (konzervatív)	+5	< .05
DI Grand Total	-4	< .05
DI Subtotal (<i>ha szükséges</i>)	-7 (<i>bármely kérdés</i>)	.017 (Bonferonni-korrekció ⁵⁸)

ESS vágópontok egytényes 2 releváns kérdéses (például You-Phase) tesztekhez

lembevétele folytán. Ez pedig ekvivalens azzal, hogy a Bayes-tétel segítségével meghatározhatjuk, hogy egy konkrét megfigyelés alapján levont hipotézisünk milyen valószínűséggel felel meg az összes lehetséges megfigyelés alapján levonható következtetésnek.

⁵⁷ Nelson, Raymond – Handler, Mark – Shaw, Pam – Gougler, Michael – Blalock, Benjamin – Russell, Chad – Cushman, Barry and Oelrich, Marty: Using the Empirical Scoring System – Polygraph 2011/2. 67–78. o.

⁵⁸ Az érdekes p-érték

Forrás: http://medicalonline.hu/cikk/5__az_erdekes_p_ertek

Letöltés ideje: 2020.05.21.

A Bonferonni-korrekció általában azon alapul, hogy az első hibát csak akkor követhetjük el, ha elvetjük a nullhipotézist (hiszen az első fajta hiba épp annak a valószínűsége, hogy tévesen vetjük el a nullhipotézist). A viszonyítási alap tehát nem az összes összehasonlítás, hanem közülük csak azoknak a száma, amelyek majd szignifikánsnak találhatók.

	Vágópont	Alfa érték/hibahatár
NDI Grand Total	+2	< .10
NDI Grand Total (konzervatív)	+4	< .05
DI Grand Total	-4	< .05
DI Subtotal (<i>ha szükséges</i>)	-6 (<i>bármely kérdés</i>)	.025 (Bonferonni-korrekció)

ESS vágópontok többszörös (multiple-issue és multiple-facet) vizsgálatokhoz 2, 3 vagy 4 releváns kérdés esetén

	Vágópont	Alfa érték/hibahatár
NDI Grand Total	Nincs	nincs
DI Grand Total	Nincs	Nincs
SR Subtotal	-3 (<i>bármely kérdés</i>)	< .05
NSR Subtotal	+1 (<i>összes kérdés</i>)	< .10
NSR Subtotal (konzervatív)	+2 (<i>összes kérdés</i>)	< .05

Amint az látható, az ESS a teszt numerikus végeredményét a Grand-Total (GT), vagy pedig a Sub- vagy Spot-Total érték megállapításához rendelt szabályokhoz köti.

A Grand-Total szabály az összes döntési szabály közül a legegyszerűbb, egyben ez biztosítja a legmagasabb szintű döntési pontosságot, bár kicsit emeli az eldöntetlen eredmények százalékos arányát. A Grand Total szabály magában foglalja a teszten belüli releváns kérdésekre kapott pontszámok összesítését egyetlen numerikus értéké. A Grand-Total érték használata alapesetben kizárja a Spot részeredmények külön értékelését. A Spot-Total szabályt általában az MGQT tesztcsalád vagy a DLST-ből származó formátumokkal végzett szűrővizsgálatok, illetve más többszörös, többoldalú vizsgálatok eredményeinek értelmezésére használjuk. Ez a szabály magában foglalja az egyes releváns kérdések részösszegének kiszámítását. A Spot pontszabály akkor alkalmazható, ha a teljes összegű szabály

(Grand-total) nem eredményez meggyőző eredményt egytényes technika esetében, vagy önálló szabályként a többtényes vagy többoldalú tesztelés esetén. A gyakorlott vizsgáló kezében ez az értékelés egy olyan lehetőség, amely éppen az ESS egyik nagy előnye: terepi vizsgálatok során nagyon gyorsan elvégezhető, ezáltal a kirendelő kérése esetén – ha egyértelmű döntés áll rendelkezésre – érdemben nyilatkozhatunk is az eredményről.

A kézi numerikus értékelések bemutatása után pár következik gondolat a számítógépes rendszerű poligráfok automatikus pontozási algoritmusairól, kiemelve az általam használt Objective Scoring System 3. verzióját⁵⁹ (OSS-3). A rendszert együttműködési projekt keretében fejlesztette ki egy kutatócsoport. Célja egy robusztus, széles körben alkalmazható, jól dokumentált és matematikailag megalapozott számítógépes poligráfos pontozási modell biztosítása, amely a poligráf eszköz gyártásával foglalkozó cégek, a felhasználók és a szoftverfejlesztők számára szabadon elérhető és tanulmányozható. Az OSS-3 számítógépes pontozási algoritmus a meglévő kutatásokból származó megbízható poligráf tesztelési elveken alapul, és bizonyítható érvényességgel rendelkezik több validált tesztítpushoz. A korábbi OSS-verziók adatmodelljével ellentétben az OSS-3 súlyozott és matematikai átlagoláson alapul, és elméletileg alkalmazható minden összehasonlító kérdéstechnikán alapuló módszerhez, amely kettő-négy releváns kérdést tartalmaz. A kézi és gépi automatikus értékelés pontosságát összehasonlító kutatások⁶⁰ megfelelő pontosságot mértek az automatizált döntéshozatali mechanizmusnak, de kiemelték, hogy nem támogatják a szakmai döntéshozatal egyoldalú átadását egy számítógépes algoritmusnak, mint ahogy egyetlen teszt módszernek sem. Főként etikai, de tudományos-

⁵⁹ Development and Validation of the Objective Scoring System, version 3 by Raymond Nelson, Mark Handler, and Donald Krapohl.

Forrás: <http://www.oss3.info/>
Letöltés ideje: 2020.05.21.

⁶⁰ Nelson, Raymond – Krapohl, Donald J. – Handler, Mark: A Monte Carlo Study of the Objective Scoring System version 3 (OSS-3) and Human Polygraph Scorers - Polygraph 20083. 185–215. o.

Forrás: <https://www.polygraph.org/assets/docs/APA-Journal.Articles/Vol.37.2008/polygraph%202008%-20373.pdf#page=13>
Letöltés ideje: 2020.05.21.

szakmai szempontból is különösen aggályosnak ítélik meg annak az elméleti lehetőségét, hogy a döntés mögötti felelősséget teljes egészében az automatizált folyamatra ruházzák át. Ugyanúgy, mint *ahogy a poligráfus tesztelés nem helyettesítheti a nyomozást, a számítógépes algoritmusok nem helyettesíthetik a vizsgáló felelősségét* a nem szabványosan felvett vizsgálatokért, amelyek rosszul kiválasztott vizsgálati célok, nem hatékony nyelvtani felépítés vagy épp nem megfelelően értelmezhető minőségű teszteredmények miatt következnek be. A szakemberek döntéseit, a poligráf szakmai szabványokat az automatizált eljárások eredményei javítják vagy javíthatják, azonban a megfelelő szakmai tudás nem váltható ki. A leírt célt szem előtt tartva, büntetőeljárásokban végzett poligráfus vizsgálatoknál kötelezővé kellene tenni, hogy a döntéshozatal – CQT variánsok esetén – csak érvényesített numerikus értékelés alapján történjen, melyhez természetesen a gépi algoritmus értékelése is szabadon becsatolható lenne.

Felismerő technikák

A technikák ismertetését a hazai gyakorlatban általában kiegészítő tesztként használt felismerő típusú poligráfus tesztekkel zárom. A felismerő tesztek körébe⁶¹ három domináns technika tartozik: a feszültségcsúcs teszt (Peak of Tension – POT ismert feloldású KSPOT, vagy a kereső/szondázó változata, a Searchnig POT), a stimulációs/bemutató tesztek (Acquaintance Test), valamint a rejtett információs teszt (Concleated Information Test-CIT / Guilty Knowledge Test–GKT).

A vizsgálati struktúránk alapján a CQT technika után, amennyiben a vizsgált bűncselekmény típusa és a nyomozás aktuális állása alapján módunkban áll, akkor leggyakrabban feszültségcsúcs tesztek alkalmazunk, egyrészt a CQT döntések megerősítésére, másrészt új, eddig fel nem tárt lehetőségek bizonyítékok megszerzésére. Az ismert feloldású – KSPOT –

⁶¹ Amsvel, Tuvya T.: A History Note: A Peep at the Peak of Tension (POT) Test other Recognition Tests.

Forrás: https://www.researchgate.net/publication/330255550_A_History_Note_A_Peep_at_the_Peak_of_Tension_POT_Test_Other_Recognition_Tests

Letöltés ideje: 2020.05.19.

tesztek a vizsgált eseménynek egy olyan részletét ragadják ki, melyről optimális esetben az elkövetőn és a nyomozást folytató hatóság tagjain kívül másnak nem lehet tudomása, tehát ezek olyan védett információk, amelyek nem kerülhetnek nyilvánosságra. A vizsgálatot megelőző interjú során az alanyokat nyilatkoztatjuk arra, hogy a bűncselekmény részleteiről milyen mélységű és forrású információval rendelkeznek, végső soron ez határozza meg, hogy alkalmazható-e bármilyen feszültségcsúcs teszt. A vizsgáló arra igyekszik fényt deríteni az adott teszttel, hogy a vizsgálati alany tagadása ellenére a meghatározott számú, az ismert információhoz nagyon hasonló, egymást követő tételek közül tagadása ellenére képes-e kiválasztani, felismerni a kritikus tételt. Felismerésére a válaszok során bekövetkező fiziológiai reakciómintázatból következtethetünk.

A feszültségcsúcs tesztek másik típusa az úgynevezett „kereső” típusú teszt (Searching POT), amely annyiban különbözik az előzőekben vázolt felépítéstől, hogy ennél a típusnál a nyomozást végző hatóságnak sincs alátámasztott, érdemi információja az adott bűncselekmény lényeges kriminalisztikai kérdéseire,⁶² ezért a teszt ezekre próbál megoldást adni. Tipikus alkalmazási helyzet az eltűnésnek beállított emberöléseknél a holttest elrejtési helye, amiről biztos tudomással csak az elkövető vagy elkövetők bírnak. Ebben az esetben arra összpontosítunk, hogy a szóba jöhető, lehetséges, több egymáshoz hasonló kategóriájú információ közül van-e olyan tétel, amely esetében visszatérően kiugró, egyedi fiziológiai reakciómintázatot rögzítünk, így ebből következtethetünk az elhallgatott információra. A POT tesztek alapvetően nem az őszinteség vagy a megtévesztés meghatározására használjuk, sokkal inkább a nyomozás támogatásához, különösen a vizsgálatot követő kihallgatás taktikájának megválasztásához. A feszültségcsúcs tesztek – numerikus értékelés hiányában – globális analízis szerint értékeljük, és a felismerés meglétét vagy hiányát tüntetjük fel a véleményünkben.

⁶² Krispán István: Tájékoztatás és sugalmazás – avagy mire jó a poligráfus hazugságvizsgálat. Belügyi Szemle 2005/1. szám. 107. o.

Remek példával illusztrálja a tesztípust Krispán István egy eltűnési ügyként indult emberölés poligráfus szemszögből történő elemzése során, ahol a felderítést a lehetséges ölésmód és elkövetési eszköz beazonosításával támogatta.

A felismerő típusú tesztek másik csoportja a rejtett információ teszt (a továbbiakban: CIT), korábbi néven „*bűnös-tudás*” teszt (GKT). A CIT valószínűleg tesztek blokkok szerinti sorozatát⁶³ jelenti. A blokkok száma akár a tízet is elérheti és – hasonlóan a KSPOT teszthez – minden sorozat csak egy kritikus, az elkövető által ismert elemet tartalmaz. A tesztek összeállításakor az elemek bemutatásának sorrendjét véletlenszerűen választjuk ki. A CIT alkalmazási hipotézise és működési mechanizmusa szerint – hasonlóan a feszültségcsúcs tesztekhez – a megtévesztésre törekvő alanyoknál a kritikus elemnél nagyobb fiziológiai jelváltozás következik be, mint a többi irreleváns tételnél. A kutatók úgy gondolják, hogy a CIT és a POT alapvetően kognitív folyamatokra támaszkodik, ezért sokkal kevésbé jellemző például az ideges, nyugtalan alanyoknál hamis pozitív eredmény detektálása. A CIT teszteket a büntetőeljárásoknak csak abban az igen csekély hányadában lehet eredményesen alkalmazni, amelyekben a felépítéséhez van elegendő nem nyilvános részinformáció. Sajnos a legtöbb bűncselekmény esetében a médiából vagy másként, például az érintettek köréből vagy hatósági forrásból az alanyok, így az ártatlan személyek is értesülhetnek a kritikus információkról.

A CIT és a POT technikák további előnye, hogy tudományos megalapozottságuk, hipotézisük erős támogatást élvez még a társtudományok viszonylatában is. Bizonyító erejük magas, és a kulcsfontosságú ingerekre reagáló alanyoknál megfelelő alapot adhatnak egy jól felépített kihallgatáshoz, végül elvezethetnek további bizonyítékok beszerzéséhez. Természetesen a CIT vagy a POT tesztek alkalmazásával kapcsolatban is vannak kritikus hangok a kutatók köréből. Egyrészt nehéz valós terepi gyakorlatban használni őket a korábban leírtak miatt, másrészt eredményezhetnek hamis pozitív eseteket, hiszen nehéz kiválasztani azokat a kritikus tételeket, amelyeket valóban csak az elkövető ismer. Sokszor az őszinte alanyok a médiából vagy hallomásból is megismernek olyan bűncselekményi részleteket, melyekről első adatközlésükkor nem számolnak be, attól tartva, hogy ezzel

⁶³ Krapohl, Donald J. – McCloughan, James B. – Senter, Stuart M.: How to Use the Concealed Information Test – Polygraph 2009/1. 34–49. o.

Forrás: How to Use the Concealed Information Test - how_to_use_the_concealed_information_test.pdf

Letöltés ideje: 2020.05.21.

kevernék magukat gyanúba, vagy mert nem tartják fontosnak elmondani. Esetenként a saját kihallgatásukon jutnak a bűncselekménnyel kapcsolatos fontosnak tűnő adatokhoz (például a rendőrök közötti beszélgetések tanúiként). Erre használjuk a túlinformált alany kifejezést. Ha ezeken az ártatlan alanyokon elvégezzük a CIT-et anélkül, hogy fény derülne az előzményekre, akkor bizony hamis pozitív eredményt hozhat a vizsgálat. Ugyanakkor a CIT érzékeny a hamis negatív eredményekre is, hiszen ha olyan kritikus elemeket választunk ki, amelyekre a bűncselekmény elkövetője valamely (például mentális, pszichés, érzelmi) okból nem emlékszik, akkor valószínűtlen, hogy felismerje, azaz lereagálja azokat.

A CIT végrehajtásával kapcsolatosan érdekes fejlemény, hogy új kutatások kizárólag az EDA nyomkövetését javasolják, és az értékelési rendszert is erre érvényesítették.⁶⁴ Ezzel szemben Japánban⁶⁵, ahol kizárólag bűnügyi nyomozásokban, évente közel 100 vizsgáló 5000 ilyen tesztet végez, kiszélesítették a nyomkövetést a hagyományos poligráfos csatornák egészére, a POT-hoz hasonlóan. A felismerő tesztek vizuális ingerekkel is lefolytathatók: szavak vagy kifejezések ismétlése helyett tárgyak, térképek, animációk vagy személyek fényképeinek megjelenítésével. A vizuális ingerekre különös figyelmet kell fordítani, mivel a képek több információt és figyelemelterelést tartalmazhatnak, mint a szavak. Törekedni kell annak biztosítására, hogy a kép hasonló érzelmi súlyt hordozzon (különösen személyek, holttestek képeinek megjelenítésekor), valamint a képeket méretük, színük, felbontásuk szerint a lehető legnagyobb mértékben szabványosítsuk.

⁶⁴ Lykken scoring system: Ez egy hagyományos értékelési módszer, amelyet Lykken 1959-ben fejlesztett ki. A kritikus tételt értékeljük, egy tesztnél 2 pontot adunk akkor, ha a kritikus elemnél van a legnagyobb reakció, 1 pontot, ha a kritikus elemnél van a második legnagyobb reakció, minden más esetben nulla pontot kell adni, majd az elvégzett blokkok száma alapján kell a kapott eredményt behelyettesíteni a referenciatáblázatba.

⁶⁵ Forrás: Matsuda, Izumi – Ogawa, Tokihiro – Tsuneoka, Michiko: Broadening the Use of the Concealed Information Test in the Field - National Research Institute of Police Science, Tokyo, Japan.

Forrás: Frontiers | Broadening the Use of the Concealed Information Test in the Field | Psychiatry

Letöltés ideje: 2020.05.22.

Valamennyi felismerő típusú teszt alkalmazásának legfontosabb előfeltétele, egyben az eredményességének meghatározó tényezője a kulcsfontosságú elemek megfelelő számának nyomozásokban történő biztosítása. Ezt a fajta nehezítettséget mindkét teszt esetében viszonylag könnyen ki lehet küszöbölni, azzal, hogy már a nyomozás kezdeti szakaszában a lehetőségekhez mérten ki kell zárni a nyilvánosságot, meg kell előzni az adattszivárgást, a potenciális alanyok kihallgatásai során körültekintéssel kell eljárni a relevánsnak tűnő információk védelmére, a vizsgálatához való megőrzésére.

Jövőbeni felhasználási lehetőség: poligráf az elítéltek reintegrációjában

A poligráf felhasználásának egy igen speciális, hazánkban eddig nem alkalmazott területe a feltételes szabadságra bocsátott, kiemelt kockázatú bűnelkövetők próbaidő alatti vizsgálata. Ennek egyik változata a Post-Conviction Sex Offender Testing – PCSOT –, amely a kiemelt szexuális bűncselekményt elkövetők poligráfós utókövetésére szolgál. A vizsgálatok eredete az 1960-as évek végére tehető,⁶⁶ amikor egymástól függetlenül két amerikai bíró elrendelte egy-egy ügyben az elítélt szexuális bűnöző feltételes szabadlábra helyezését követő, azaz próbaidő alatti poligráfós vizsgálattal való utókövetést. Mindezt azzal a nem titkolt céllal, hogy egyrészt a kedvezményezettet visszatartsa ezeknek, a társadalomra kiemelten veszélyes cselekményeknek újbóli elkövetésétől, másrészt, amennyiben az elítélt a kedvezmény időtartamában mégis elkövet szexuális bűncselekményt, akkor személyét sikerrel azonosítsák. Angliában és Walesben a megfelelő törvényi szabályozást követően 2014-ben vezették be a kiemelt kockázatú szexuális bűnelkövetők feltételes szabadlábán történő poligráfós tesztelését. Az APA az amerikai jogrendbe illesztett, ASTM szabványban megjelenített, speciális protokollt fogadott el, amelyhez külön vizsgálati képzés

⁶⁶ Forrás: Grubin, Don – Kamenskov, Maxim – Dwyer, R. Gregg – Stephenson, Tim: Post-conviction polygraph testing of sex offenders.

Forrás: https://www.researchgate.net/publication/332054058_Post-conviction_polygraph_testing_of_sex_of-fenders

Letöltés ideje: 2021.07.28.

tartozik. Az Angliában és Walesben alkalmazott poligráfós gyakorlat alapjai egyezők az amerikaival, szabványosított, validált tesztek alkalmazását írják elő, de természetesen a protokollt a helyi törvényi szabályozáshoz harmonizálták.

Az angol gyakorlati modell lényege,⁶⁷ hogy az adott felügyeleti szerv kommunikációs háromszöget hoz létre a kijelölt felügyelő tiszt, a kirendelt terápiás szakember és a poligráfós vizsgáló bevonásával. Együttműködésük célja a magas kockázatúnak minősített egykori szexuális bűnelkövető normál közösségbe való visszatérésének elősegítése, párhuzamosan a nemkívánatos magatartás „megfékezésével”, szükség esetén védelmi jellegű intézkedések megtételével. A feltételes szabadlábra helyezésért, mint kedvezményért cserébe, egyéb magatartási szabályok megtartásának kötelezettsége mellett, az alanyok előzetes tájékoztatást követően előre vállalják a próbaidő alatt tetszőleges időpontban elrendelhető poligráfós ellenőrzést. A vizsgálat elrendelésére minden esetben a felügyeleti szerv jogosult, de közösen határozzák meg az ellenőrzés fókuszpontjait, amelyhez a kijelölt vizsgáló az előzetes interjú során igazítja hozzá a konkrét tesztkérdéseket.

A poligráfós ellenőrzés az alany számára tiltott viselkedésformákra (például oktatási intézmények, játszóterek felkeresése, gyermekkorúakkal kapcsolatfelvétel vagy ennek érdekében tett információszerzés, tiltott pornográf felvételek készítése, megszerzése, letöltése, személyhez köthető távol tartási szabályok megszegése), illetve a próbaidő alatt elkövetett, de látniában lévő szexuális bűncselekményt megvalósító magatartásformákra irányul. Az alanynak vizsgálat előtt közvetlenül nyilatkozatban kell megerősítenie az önkéntes hozzájárulását. A PCSOT vizsgálatot követően lehetőség van a kapott eredmény ismertetésére és az arra való reagálásra. Önmagában egy szignifikáns megtévesztő (DI vagy SR) vizsgálati eredmény nem vezethet a próbaidő megvonásához. A kötelezően írásba foglalt véleményt csatolni kell a felügyeleti szerv iratanyagához. Az Egyesült Királyságban 2014 óta közel 4 500 poligráfós tesztet végeztek utókövetés céljából rendőrségi és pártfogó felügyeleti programokban. A teszteknek közel 55%-a nem jelzett megtévesztést, 35%-a szignifikáns reakciókkal zárult, és 10%

⁶⁷ Uo.

hozott nem eldönthető eredményt. A forrásként használt publikáció⁶⁸ szerint a megtévesztő teszteredmények csaknem 60%-át követték olyan, a vizsgált alany által nyilvánosságra hozott új tényfeltáró információk, amelyek részben hozzájárultak a megtévesztő eredményhez.

A gyakorlati hasznosulás vizsgálata során arra jutottak, hogy a megtévesztéssel végződő tesztek utáni műveletek jelentősen megnövekedtek azokhoz képest, ahol az utógondozásban nem alkalmaztak poligráfot. Más szerveket kerestek meg további információszerzés céljából, ügynökségeket tájékoztattak, fókuszpontokat változtattak meg, így összességében 84%-os volt a felügyeleti lépések növekedése.

A próbaidőről való visszahívási arány 83%-kal magasabb volt a poligráfus vizsgálaton átesetteknél, bár csak körülbelül harmaduknál volt igazolható közvetlen kapcsolat a poligráfus ellenőrzéssel.

Természetesen a PCSOT bevezetése a kritikus hangok felerősödésével is együtt járt. Az eljárással szembeni kifogások közül igen sok etikai jellegű megfontolásokon alapult. Gyakori felvetés volt, hogy a poligráf negatívan befolyásolhatja a kapcsolatot az utógondozást végző személyekkel. A brit pszichológiai társadalom azzal érvelt, hogy ez a tesztelés kényszerítő jellegű, a tájékoztatás és az önkéntes beleegyezés csak illúzió. Az érvelés annak tükrében elgondolkodtató, hogy az alanyok elítélte státuszuk kapcsán a próbaidőért, mint kedvezményért cserébe dönthetnek arról, hogy elfogadjanak számos olyan korlátozást, ami adott esetben épp a lakóhelyüket, utazásukat, munkájukat, kapcsolattartásukat korlátozza.

A szigetország fővárosában egy terrorcselekményért 2012-ben elítélt, majd nem sokkal korábban feltételesen szabadult személy 2019. november 29-én a London hídon halálos áldozatokat követelő késes támadást⁶⁹ hajtott végre. Az esetet követően határozott igény merült fel arra vonatkozóan, hogy a vázolt módszerhez igazítva engedélyezzék a terrorcselekményért elítéltek, illetve terrorizmust támogató személyek próbaidő alatti poligráfus utókövetését. A poligráfnak a terrorelhárításra koncentráló eme speciális technikájának használatával kapcsolatban szomorú aktualitást adott egy tragikus esemény. A szomszédos Ausztriában, Bécs belvárosában, 2020.

⁶⁸ Uo.

⁶⁹ Forrás: <https://magyarnemzet.hu/kulfold/tobben-megsebesultek-egy-keselestamadasban-londonban-7543961/>

november 2-án az esti órákban, egy géppisztollyal felfegyverzett férfi válogatás nélkül lőtt járókelőkre, akik közül négyen életüket veszítették, és sokan súlyos sérülésekkel kerültek kórházba.⁷⁰ Az elkövetőt a kikerkező rendőrök lelőtték. A nyomozás eddig nyilvánosságra hozott adatai szerint a 20 éves lövöldöző férfi ismert volt a hatóságok előtt. Röviddel az előtt jó magaviselete miatt kedvezményrel szabadult a terrorizmus támogatásáért kiszabott 22 hónap börtönbüntetéséből.

Hazánkban az Országgyűlés 2020 őszén fogadta el a büntetőtvénycsok módosítását,⁷¹ és szigorította a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét. A változtatásban bizonyosan szerepet játszott a közelmúltban történt, jelentős társadalmi felháborodást kiváltó tragédia, melynek során a feltételes szabadságon lévő elkövető megölte a gyermekeit. A törvény módosítása több deliktum esetében kizárta a kedvezmény lehetőségét, illetőleg pártfogói felügyelet és szigorú magatartási szabályok egyidejű alkalmazásával tette csak lehetővé.

Álláspontom szerint a poligráf ilyen, speciális jellegű hazai felhasználása a szexuális bűnelkövetők vagy a terrorcselekmény miatt elítéltek, illetve a kiemelt személy elleni erőszakos bűncselekmény elkövetése miatt távollattartási szabályok alatt állók esetében, a megfelelő jogszabályi háttér kialakításával, az állami szervek felügyeletében működő poligráfok vizsgálók létszámának növelésével, szakirányú továbbképzésük megteremtésével, a külföldi gyakorlat példáján hatékony eszközként támogathatná a pártfogói felügyeleti intézményt. Fontos azonban megjegyezni, hogy a vizsgálatok ezekben az esetekben sem irányulhatnak szándékra, motivációra, tervezett jövőbeni magatartásra. Kizárólag azt vizsgálhatjuk, hogy az alany a próbaidő eltelt részében megszegte-e az előírt magatartási szabályokat, tiltottan folytatott-e tiltott és/vagy bűnös tevékenységet.

Távlati cél: önálló igazságügyi szakértői terület

⁷⁰ Forrás: <https://www.origo.hu/nagyvilag/20201103-harom-artatlan-halalos-aldozatavan-a-becsi-terrortamadasnak.html>

⁷¹ Forrás: T/10953 törvényjavaslat. A hozzátartozók sérelmére elkövetett súlyos személy elleni erőszakos bűncselekmények áldozatainak fokozottabb védelme érdekében egyes törvények módosításáról.

Forrás: <https://www.parlament.hu/irom41/10953/10953.pdf>

Letöltés ideje: 2020.10.31.

Az igazságügyi szakértőkről szóló 2016. évi XXIX. törvény preambuluma a következőképp fogalmaz: „A szakértői bizonyítás jelentőségének növekedése szoros összefüggésben áll azzal a fejlődési folyamattal, amely a technika és a tudomány terén, valamint ennek hatására a társadalomban az elmúlt évtizedekben végbement. Ennek eredményeként nőtt a különleges szakértelmet igénylő területek száma, (...) a bírósági eljárásokban megnőtt az igény a modern természettudományok eredményeinek a bizonyítási eljárásban történő felhasználása iránt.” A poligráfus vizsgálat hazánkban történő bevezetését követően az eljárás súlyának növekedése tetten érhető a szabályozó normákban történő megjelenéssel, majd pedig egyre hangsúlyosabbá válásával, melynek eredményeként jelenleg a bizonyítási eljárások körében találjuk meg.

A műszeres vallomásellenőrzés eredményéből bizonyíték származhat, az új Be. alapján ugyanis nincs törvényi akadálya annak, hogy a bíróság bizonyítékként tekintsen a poligráfus vizsgálatra, hiszen mind tárgyi bizonyítási eszközként (szaktanácsadói feljegyzés), mind pedig tanúvallomásként (poligráfus szaktanácsadó által tett tanúvallomás) a tárgyalás anyagává tehető.⁷² Ez idáig eltérő bírói gyakorlat érvényesült a poligráfus vizsgálat megítélését illetően, de a tényállás megállapítása érdekében folyamatos igény jelentkezik a poligráfus eljárás bizonyítékként történő felhasználására. A „műszeres vallomásellenőrzés” összefoglaló néven említett hazugságvizsgálati technikák közül jelenleg csak a poligráfus eljárás tudományos megalapozottsága bizonyított, így úgy vélem, egyedüli validált technikaként megérett arra, hogy önálló szakértői területté válhasson. A vallomás ellenőrzése, vizsgálata szakkérdés, mégpedig különleges szakértelmet igénylő. Katona⁷³ szerint elvi kérdés, hogy a szaktanácsadó a szakértőhöz képest lényegesen szűkebb jogosítványokkal bír, annak ellenére, hogy valójában különleges szakértelmet igénylő kérdés megválaszolása a feladata.

⁷² 2017. évi XC Törvény 212. § (2) bekezdés

⁷³ Katona Tibor: Gondolatok a hazugságvizsgálatról az Emberi Jogok Európai Egyezményének tükrében.

Forrás: http://acta.bibl.u-szeged.hu/29267/1/juridpol_074_261-274.pdf

Letöltés ideje: 2021.12.06.

A szaktanácsadót többnyire a bizonyítási eszközök felkutatásához, összegyűjtéséhez vagy rögzítéséhez, illetőleg szakkérdésben szükséges felvilágosítás nyújtásához veheti igénybe a hatóság, míg a szakértő a saját szakterületének az ismereteit felhasználva véleményt nyilvánít a hatóság által megjelölt kérdésekben.

A poligráf esetében a különleges szakértelem alatt – a felsőfokú végzettség követelményén túl – olyan kimagasló fiziológiai, pszichológiai, kriminalisztikai és kommunikációs szaktudás és erre épülő poligráfus gyakorlati jártasság komplex elegyét értem, amelynek meglétét tanúsítani, igazolni szükséges.

A poligráfus vizsgálat szélesebb körű alkalmazását is lehetővé tenné a szakértői területté nyilvánítása, mivel megnyílna az út a bírói szakban történő (újra) felhasználás felé is. Jelenleg bírói szakban szaktanácsadó nem rendelhető ki, ugyanakkor a tisztességes eljáráshoz való jog érvényesítésének keretében bírói szakban is felmerülhet az igény poligráf alkalmazására. Kijelenthető, hogy a nyomozószervek elemi érdeke a bűnügyekben végzett poligráfus vizsgálatok kikezdhethetlen szakmai minősége – azok felhasználhatóságának szempontjából is. Emellett igen fontos lenne a pártatlanság, befolyásmentesség biztosítása. A büntetőeljárásokban az elmúlt időszakban jelentősen eltérő minőségű poligráfus vizsgálatok zajlottak, jelentősen eltérő képzettségű és tapasztalatú poligráfus vizsgálók által, sokszor jelentősen eltérő elvek mentén. Hazánkban, a nemzetközi szabályokkal ellentétben az a téves elképzelés vert gyökeret, hogy a poligráfus vizsgálatot pszichológus szakértő végzi. Ezzel ellentétben az eljárás sokkal inkább kriminalisztikai szakterület, pszichológiai ismeretekkel bővítve, ahol alkalmassági minimumként szinte mindenhol elvárás a felsőfokú végzettségen túl a 2–5 éves bűnügyi területen szerzett tapasztalat.

A bűnügyi célú poligráfus hazugságvizsgálat – korábban vázolt tudományos megalapozottsága okán – szakértői területként hatékonyabban szolgálhatná az igazságszolgáltatás minden szakaszában a felderítést és a bizonyítást, továbbá igénybevételének spektruma is szélesebbé válhatna. Emellett a bűnügyi poligráfus szakértőktől egységesen megkövetelné azokat az elméleti és gyakorlati sztenderdeket, amelyek az aktuális természet-tudományos kutatásokra támaszkodva biztosítanák a szakmai megalapozottság, az objektivitás és a tisztességes eljárás elveinek érvényesülését

ugyanazon minőségű és elvrendszerű eljárás keretében. A kizárólag bűnügyi célú poligráfus szakértői tevékenység így egységes elvek mentén, minőségbiztosítással, a vád, védelem és a bíróság által utólag ellenőrizhető módon (és akár újraértékelve) állhat a nyomozóhatóság és az igazságszolgáltatás rendelkezésére.

Összegzés

E tanulmány célja volt, hogy kitekintést nyújtson a poligráfus szaktanácsadói tevékenység közelmúltbéli fejlődési irányiba, jelenkori nemzetközi és hazai gyakorlatába, bemutassa a véleményalkotáshoz szükséges feltételek és követelmények komplex rendszerét, ezáltal eligazodást nyújtson a tevékenység lehetőségeinek és korlátainak felismeréséhez, a vizsgálati eredmények értelmezéséhez.

Hangsúlyosan kívántam felhívni a figyelmet arra, hogy a sokszor hivatkozott, hangzatosnak tűnő kifejezések, mint a szabványosított tesztek vagy validált eljárások elengedhetetlen garanciális elemei a mai modern poligráfiának, hogy hiányuk egyértelműen az érvényességet kérdőjelezheti meg. Szándékoltnak vettem górcső alá a szakterületet érintő, az ezredforduló tájkán a nemzetközi szinten bekövetkezett jelentősebb eseményeket, azokat, amelyek gyökeres változást hoztak a poligráf megítélésében. A tudományterületen elindított átfogó kutatások, majd ezek eredményeinek felhasználásával kialakított szabályrendszerek és ezek nyilvánossá tétele meghozta a várt pozitív fogadtatást. Lényeges továbbá, hogy a poligráf, mint tudományterület mögött több mint 100 év elméleti és gyakorlati tapasztalata áll, amelynek nagy része beépült a jelenkori eljárásokba. A társtudományok általánosan elismert kutatómódszertanára építve a szakma megalapozta a poligráfus tevékenység létjogosultságát, vázolta a módszer korlátait, hibalehetőségeit, egyben kijelölte a jövőbeli feladatokat.

A poligráfiának természetesen továbbra is maradtak/maradnak kritikussai, akik általában arra hivatkozással utasítják el az érvényességet vagy a bizonyítékként való felhasználást, hogy az eljárás nem tud százszázalékos pontosságot felmutatni. A számok alapján mindez valóban jogos, de vajon az orvostudomány vagy a pszichológia területén szükség van-e, alkalmaz-

nak-e olyan diagnosztikus eljárást, tesztek, amelyek pontossága nem tökéletes és csak valószínűségi véleményt/szakvéleményt adnak? Természetesen igen, hiszen ezek elsődleges diagnózisként alkalmasak iránymutatásra, kizárásra, újabb célirányos vizsgálatok elrendelésére. A hazai jogszabályváltozások iránya és a kirendeléseink száma egyaránt arra enged következtetni, hogy a büntető igazságszolgáltatás részéről növekvő igény jelentkezik a tevékenységre. Az is tény, hogy a büntetőeljárásokban megszűnt a poligráfós vizsgálat kizárólagossága, és a jogalkotó utat nyitott más, vallomásellenőrzésre hivatott műszeres eljárások előtt, indokolva mindezt tömören azzal, hogy nem kíván akadályt állítani a területen várhatóan bekövetkező tudományos fejlesztések, vívmányok elé. Egyet lehet érteni a törvény kiterjesztő megfogalmazásával és azzal a céllal, hogy alkalmazható legyen más, új, alternatív eljárás is. Ugyanakkor a jelenben hiányolom az érvényességre, megbízhatóságra vonatkozó feltételrendszer egyidejű kialakítását. Fennáll a veszélye, hogy rosta nélkül, pusztán haszonszerzésre, elismertségre törekedve bekerülnek a bizonyítási eljárások közé olyan, „*az alkalmazásukkal önmagukat validáló*” technikák melyek nem rendelkeznek megismerhető nemzetközi tudományos kutatási háttérrel, nincs érvényesített vagy szabványosított, bizonyítékokon alapuló modelljük, eljárásrendjük. Példaként említeném a GrafoMéter⁷⁴ elnevezésű Magyarországon kifejlesztett műszert, amelyet 1991 és 2019 között az egyetlen hozzáértő

⁷⁴ Farkas László: A tudományos grafológia néhány területe. In: Pécsi Határőr Tudományos Közlemények IV. kötet. 2005. 243–253. o.

Forrás: <http://www.pecshor.hu/periodika/2005/farkas.pdf>

Letöltés ideje: 2022. 1. 19.

Szidnai–Kiss-féle grafométer: számítógéppel támogatott, írásanalitikai alapú íráselemző műszer, többcélú mérőeszköz. Hozzá tartozik egy személyi számítógéphez csatlakoztatható digitalizáló tábla, valamint egy speciális toll, amely az x/y koordinátákon kívül a pillanatnyi nyomásmértéket, sebességet és gyorsulást is képes felvenni. A grafométer a tábla fölött több milliméter magasan is képes érzékelni a toll helyzetét, így lehetővé válik a toll levegőben megtett útjának mérése és rögzítése is. A készüléket dr. Szidnai László pszichológus, okleveles írásanalitikus és Kiss András informatikai mérnök fejlesztette ki, 1994-ben. Alkalmazása jelenleg alapvetően kriminalisztikai területen történik.

szakember⁷⁵ közel 500 személy vizsgálatára használt már fel büntetőeljárásokban, végül a saját vizsgálatait összesítve, azokra visszautalva érvényesnek, a poligráfnál pontosabb eszköznek nyilvánította módszerét, sőt, a poligráf hátrányaként jelölte, hogy kevés a hozzáértő poligráfos szakember. Lehet, hogy ez a mérőeszköz és a mögöttes mérési folyamat alkalmas arra, amire alkotója létrehozta, de megismerhető, független, nemzetközileg is elismert és alátámasztott tudományos bizonyítékok nélkül ezt, vagy bármilyen más eszközt és a hozzá kapcsolódó módszert büntetőeljárásban bizonyítási eljárásként alkalmazni csak bizonytalan kimenetelű és veszélyes kísérletként lehet értékelni.

Számos kutatás zajlik világszerte, melyek fókuszja az emberi hazugság megismerése, detektálása, illetve az ember memóriájában rejlő, bűncselekmény elkövetésével kapcsolatos eltitkolt információk feltárása. Ideemlítem az fMRI⁷⁶ vagy az EEG⁷⁷ irányvonalat, melyeknek azonban a mindennapi bűnüldözői vagy igazságszolgáltatási gyakorlatban való alkalmazása még igen távolinak tűnik. Napjainkban egyre inkább előtérbe kerülnek a mesterséges intelligenciára (a továbbiakban: MI) épülő hazugságfelismerésre

⁷⁵ Farkas László – Szidnai László: A Szidnai–Kiss-féle grafómeter tudományossága és elméleti validitása. Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat. Szakmai Szemle 2019/3. szám. 154–176. o.

Forrás: https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2019_3_szam.pdf

Letöltés ideje: 2020.10.28.

⁷⁶ A funkcionális MRI az MRI egy specializált változata. Az agyban lévő vérmennyiséget figyeli, ez alapján ad képet az agyi aktivitásról. Az emberi test különféle sejtjei aktivizálódásuk során több oxigént vesznek fel, amit nagyobb mennyiségű vér tud csak leszállítani. Ez az alapja az fMRI működésének, és ez alapján képes megállapítani, hogy egyes cselekvések hatására az agy mely része aktívabb. A gépet 1990-től kezdték el használni, és széles körben elterjedt, mert sokkal jobb képet tudott adni az agyról, mint az addig használt EEG.

Forrás: http://mialmanach.mit.bme.hu/fogalomtar/funkcionalis_magneses_rezonancia_fmri

Letöltés ideje:2020.10.03.

⁷⁷ Az EEG az orvostudományban használt mérőeszköz, melyet 1929-ben Hans Berger alkotott meg. Az eszköz az agy aktivitását képes mérni valós időben. Pontosabban a neuronok elektromos aktivitását. Az eszközt rengeteg fajta mérésre használják fel, a különböző betegségek diagnosztizálásától kezdve széleskörű kutatási spektrumig egyaránt.

Forrás: http://mialmanach.mit.bme.hu/fogalomtar/elektroenkefalografia_eeg

tervezett rendszerek, mint például az EyeDetect⁷⁸ vagy az EU által tesztelt AVATAR⁷⁹ rendszer. Tagadhatatlan ugyanakkor, hogy Magyarországon jelenleg a poligráf az egyetlen érvényesített, nemzetközi szabványokon alapuló vallomásellenőrzésre hivatott eljárás.

Az érvényesség és a minőség fenntartása és emelése feladatokat ró a hazai poligráfos társadalomra, ideértve különféle állami szervek poligráfos egységeit és a magánpraxisban tevékenykedőket is. A szakterület fejlesztése, elismertségének további javítása alapvető célkitűzés kell, hogy legyen mindannyiunk számára, ahol végső célként a bűnügyi poligráfos vizsgálat önálló igazságügyi szakértői területté minősítését határoznom meg. Ehhez elengedhetetlennek tartom az egységes szakmai protokoll bevezetését, normába foglalását, különösen a büntetőeljárásokban tevékenykedő szaknácádókra vonatkozóan. Hangsúlyt kell fektetni a minőségbiztosítási folyamatokra, az oktatás és a képzés megvalósítására, de várat magára egy, a nemzetközi trendhez igazodó, kötelező érvényű etikai kódex megalkotása is. Innovatív fejlesztési iránynak érzem a poligráf utógondozásba való bevezetésének lehetőségét, amely így a pártfogó felügyeleti rendszer hatékony elemévé válhatna, különösen a kiemelt szexuális bűncselekményt elkövetők reintegrációs folyamatában.

⁷⁸ Az EyeDetect® egy újgenerációs hazugságvizsgáló. Az emberi szem finom változásait méri a megtevesztés észlelése céljából.

Forrás: <https://converus.com/eyedetect/>

Letöltés ideje: 2021.07.30.

⁷⁹ Az AVATAR (Automated Virtual Agent for Truth Assessments in Real-Time) egy új valós idejű virtuális átvilágítási rendszer, melyet többek között a bukaresti nemzetközi repülőtérre telepítettek tesztelés céljából 2014-ben. Az AVATAR rövid interjúkat készít az utazókkal, miután landoltak a reptéren, mely alatt figyelemmel kíséri a válaszadók testbeszédét azért, hogy azonosítsák a szabálytalan viselkedésformákat. Az AVATAR az utazók anyanyelvén országspecifikus vízumkérdéseket tesz fel, miközben a szóbeli válaszaik alatti viselkedésük fiziológiai változásait monitorozza, majd a határőröknek interjú-összefoglalókat készít, melyeket zöld, sárga vagy piros jelzéssel küld meg táblagépekre.

Forrás: <https://www.verdict.co.uk/ai-lie-detector/>

Letöltés ideje: 2021.07.30.

<u>Evidentiary Techniques/ TDA Method</u>	<u>Paired Testing Techniques/ TDA Method</u>	<u>Investigative Techniques/ TDA Method</u>
Federal You-Phase / ESS ¹ CD = .904 (.032) (.841 to .966) INC = .192 (.033) (.127 to .256)	AFMGQT ^{1,2} / ESS ¹ CD = .875 (.039) (.798 to .953) INC = .170 (.036) (.100 to .241)	AFMGQT ^{1,2} / 7 position CD = .817 (.042) (.734 to .900) INC = .197 (.030) (.138 to .255)
Event-Specific ZCT / ESS CD = .921 (.028) (.866 to .977) INC = .098 (.030) (.039 to .157)	Backster You-Phase / Backster CD = .862 (.037) (.787 to .932) INC = .196 (.040) (.117 to .275)	CIT7 / Lykken Scoring CD = .823 (.041) (.744 to .903) INC = NA
IZCT / Horizontalf CD = .994 (.008) (.978 to .999) INC = .033 (.019) (.001 to .069)	Federal You-Phase / 7 position CD = .883 (.035) (.813 to .952) INC = .168 (.037) (.096 to .241)	DLST (TES) ³ / 7 position CD = .844 (.039) (.768 to .920) INC = .088 (.028) (.034 to .142)
MQTZCT / Matte ³ CD = .994 (.013) (.968 to .999) INC = .029 (.015) (.001 to .058)	Federal ZCT / 7 position CD = .860 (.037) (.801 to .945) INC = .171 (.040) (.113 to .269)	DLST (TES) ³ / ESS CD = .858 (.037) (.786 to .930) INC = .090 (.026) (.039 to .142)
Utah ZCT DLT / Utah CD = .902 (.031) (.841 to .962) INC = .073 (.025) (.023 to .122)	Federal ZCT / 7 pos. evidentiary CD = .880 (.034) (.813 to .948) INC = .085 (.029) (.028 to .141)	-
Utah ZCT PLT / Utah CD = .931 (.026) (.879 to .983) INC = .077 (.028) (.022 to .133)	-	-
Utah ZCT Combined / Utah CD = .930 (.026) (.875 to .984) INC = .107 (.028) (.048 to .165)	-	-
Utah ZCT CPC-RCMP Series A / Utah CD = .939 (.038) (.864 to .999) INC = .185 (.041) (.104 to .266)	-	-

1. számú melléklet:

Validált technikák és a hozzájuk rendelt numerikus értékelő rendszerek⁸⁰

⁸⁰ A táblázat értelmezése: Azok a technikák, amelyek pontossága $\geq 90\%$, és az eldöntetlenek aránya $\leq 20\%$ az első oszlopban, a bizonyítási célú vizsgálatoknál foglalnak helyet. A második oszlopban – páros tesztelés – azok a technikák láthatók, amelyek legalább 86%-os kritérium pontosságúak, az utolsóban – nyomozati célú vizsgálatok – pedig azok, amelyek legalább 80%-os pontossággal bírnak. Tekintve, hogy a kritérium pontosság elvárt szintje balról jobbra csökken, a gyakorlatban az első oszlop technikái a második oszlopban is alkalmazhatóak, míg a harmadik oszlopban már az összes táblázatban szereplő technika alkalmazhatóak. A tesztek elnevezése mellett a szabványban hozzájuk rendelt értékelési rendszer elnevezése látható. Két technikához – az Integrált zóna-összehasonlítási technika (IZCT) és a Matte Quadri-Track zóna-összehasonlítási technikához (MQTZCT) – külön megjegyzéseket fűztek, a referencia statisztikai adatok nem állnak összhangban az összes többi módszer eredményeinek megoszlásával, a nem eldönthető eredményeket pedig nem vették figyelembe, és független kutatók sem ellenőrizték az eredményeket. A táblázatban alkalmazott rövidítések: ESS – Empirical Scoring System, AFMGQT – Air-Force Modified General Question Technique, TES – Test for Espionage or Sabotage.

Forrás: https://apoa.memberclicks.net/assets/docs/polygraph_404.pdf

Letöltés ideje: 2021.07.30.